

TEN GELEIDE

**Wim Van der Elst – Voorzitter
Steph Feremans**

LACA NODIGT UIT

Laca start weldra haar negentiende werkjaar en kijkt uit naar het twintigste. Als aanloop naar dat jubileum zou het ons zeer verheugen onze trouwe "abonnees" van naderbij te leren kennen. Daarom plannen wij een boottocht "Dwars door Brussel" van ongeveer twee uur op zondagvoormiddag 2 september, voorbehouden aan Laca-leden en sympathisanten. De boot vertrekt aan de Havenlaan, ter hoogte van de Citroën aan de Sainctelette om 10.00u en een deskundige gids zal ons heel wat historische wetenswaardigheden en andere commentaar over de haven en het kanaal voorschotelen.

We menen dat dit initiatief de bestaande en onbestaande banden tussen onze leden kan aanhalen en dus onze vereniging ten goede kan komen, eventueel kunnen hier ook nieuwe leden mee aangetrokken worden.

We hebben dus beslist u een stevige korting toe te staan op de normale prijs van deze "Brussels by Water" trip, maar omdat één en ander de nodige organisatie vergt én minimaal 50 deelnemers, vragen we u wel om ons voor 5 juli te laten weten of u meekomt. Dat kan met een eenvoudig telefoontje naar de voorzitter: 02/268.72.16 of ook door nu al het juiste bedrag te storten op rekeningnummer 068-2095230-57. Uw bijdrage bedraagt € 5 per persoon, kinderen tot 13 jaar mogen mee aan halve prijs. Wil dan aub als mededeling "boottocht + uw telefoonnummer" opgeven zodat wij u snel kunnen bereiken in geval van enige wijziging in de plannen, of bij een te klein aantal deelnemers eventueel zelfs de annulatie van deze uitstap.

U ontvangt kortelings nog een aparte uitnodiging hiervoor die u gerust mag doorgeven aan vrienden en bekenden. Wij hopen op een ruime belangstelling en kijken uit naar een persoonlijke ontmoeting waarin u ook uw opmerkingen en verwachtingen voor de toekomst van onze vereniging en dit tijdschrift zal kwijt kunnen. Tot dan?

La Bibliothèque Principale et Locale de Bruxelles II nodigt ook uit

Inderdaad, op 23 juni aanstaande bent u van harte welkom op een virtuele wandeling oftewel een " Promenade toponymique dans le Laeken d'antan - l'histoire de Laeken découverte par l'analyse de ses noms de lieux " Of met andere woorden: een "gezeten" wandeling doorheen de toponymisch verklaarde geschiedenis van Laken, u aangeboden door de heer Pierre Van Nieuwenhuysen. Dhr. Van Nieuwenhuysen is ondervoorzitter van onze zustervereniging Graafschap van Jette en is u als regelmatig lezer van deze kolommen zeker niet onbekend. We hopen dat -mocht deze Tijdingen te laat van de persen rollen- de voornoemde bibliotheek zoals overeengekomen u reeds een aparte uitnodiging toezond voor dit gebeuren. Deze bijzonder aan te bevelen lezing vindt plaats in de oude raadszaal van het voormalig gemeentehuis om 15.00u en de toegang is geheel en al gratis.

LEDENHERNIEUWING

Met het huidige nummer (vierde van deze jaargang), wordt het werkjaar 2006/2007 afgesloten. Mogen we u vragen het lidgeld voor het komende werkjaar, nog steeds een luttele 7,5 euro, te storten op onze rekening door middel van bijgaand stortingsformulier?

Wij danken u bij voorbaat voor uw prompte betaling en houden er aan u te danken voor uw trouw lidmaatschap en uw niet aflatende belangstelling voor onze werking. Wij van onze kant beloven u indien mogelijk opnieuw meer

waar voor uw geld dan men vermoeden zou door middel van kwaliteitsvolle bijdragen én indien mogelijk opnieuw een extra themanummer bovenop onze vier driemaandelijks afleveringen

EPITAAF

De bewakers van ons funerair erfgoed lieten ons weten dat in afwachting van de opening van het lang aangekondigde museum weldra via www.epitaaf.be deze toch bijzondere niche van ons cultureel en bouwkundig verleden 24u op 24u toegankelijk zal worden. We hopen samen met hen dat deze nieuwe communicatiepoort de vereniging nieuwe en enthousiaste leden kan toeleiden.

Het jongste nummer van de zesmaandelijks periodiek van de Vereniging voor funeraire archeologie (jaargang 21 nr. 5, mei 2007) bevat twee

merkwaardige bijdragen over grafmonumenten op het kerkhof van Laken. Marcel Celis behandelt dat van Robert Halot en Bénédicte Verschaeren dat van de schilder Edouard de Biefve.

Een opvallende gelijkenis: beiden hebben hun erfenis nagelaten aan de toenmalige Commissie van Openbare Onderstand van de Stad Brussel, ongetwijfeld tot spijt van hun familie (ze hadden blijkbaar geen rechtstreekse afstammelingen), met onder meer de voorwaarde dat er een grafmonument voor hen zou opgericht worden.

Robert Halot (1873-1931) was een telg uit de familie Halot van de firma Cail, Halot & Cie, die in Molenbeek een grote fabriek had van onder andere spoorwegmateriaal. Maar die had rond 1901 reeds de boeken

Fotografie: Pol De Prins

moeten neerleggen, zodat Robert Halot er niet echt een rol in gespeeld heeft. Maar hij erfde wel een aanzienlijk fortuin, in 1934 berekend op 3.284.857 frank, een bedrag dat nu met minstens 1000 zou moeten vermenigvuldigd worden. En dat liet hij dus na met een testament van 1909, waaraan later nog tal van codicillen zouden toegevoegd worden, aan de Stad Brussel, met een hoop voorwaarden zoals de uitdeling van 100.000 (!) broden na zijn begrafenis. Een belangrijk bedrag was bestemd voor het Gesticht van de Blinden. Maar de definitieve begrafening en de oprichting van een grafmonument op het kerkhof van Laken zouden na zijn overlijden te Nice in 1931 nog een hele tijd aanslepen.

Na tal van administratieve perikelen kreeg Ernest Salu II in 1933 de opdracht toegewezen.

In het atelier Salu, waar Epitaaf gevestigd is, worden meerdere modellen ervoor bewaard.

Uiteindelijk zou het monument, met een beeldengroep bestaande uit een staande moeder met een kind op de arm en een zittend jong meisje, pas in 1935 af raken.

Fotografie: Pol De Prins

Jean François Edouard De Biefve (1808-1882) was meerdere generaties ouder dan Halot. Hij kende zijn "moment de gloire" als schilder van historiestukken, waaronder het "Compromis des nobles" uit 1841, maar raakte daarna, nog tijdens zijn leven, in de vergetelheid. Ook hij ontferde zijn familie, en vroeg in zijn testament dat de architect Emmanuel Cels zou belast worden met het ontwerp van zijn grafmonument op het kerkhof van Laken. Ook deze erfenis zou heel wat voeten in de aarde krijgen, en het zou duren tot einde 1887, meer dan vijf jaar na de dood van De Biefve, voor het monument voltooid zou worden. Op een grote sokkel staat een hoge kolom met bovenop een buste van de schilder en ernaast een bewonderende allegorie van de Kunst, met een palm en een guirlande in de rechterhand en een trompet in de linkerhand. Op de trappen van de sokkel zijn de namen aangebracht van 18 schilderijen van De Biefve, waarvan de meeste ondertussen verdwenen zijn. Er was in 1887 ook geen inhuldiging van het monument, geen berichten in de kranten erover. Sic transit gloria mundi...

Een abonnement op de periodiek Epitaaf kost 16 EUR. Let wel: het gaat niet uitsluitend over het kerkhof van Laken. Om lid te worden van de vzw Epitaaf, Onze-Lieve-Vrouwvoorplein 16, 1020 Brussel moet men 20 EUR overschrijven op de rekening 068-2039260-56 (tijdschrift inbegrepen).

Tijdens de Brusselse Open Monumentendagen van 15 en 16 september 2007 zal een deel van de fotocollectie van de familie Salu te zien zijn in hun Atelier naast het kerkhof van Laken.

MOLENBECCA

Onze vrienden van de Lokale Heemkundige Kring van Molenbeek hebben op de Erfgoeddag van zondag 22 april 2007 in de kasteelhoeve van Karreveld een geslaagde fototentoonstelling ingericht van Vlaamse auteurs die een band met Molenbeek hadden. Er kwamen meer dan 200 bezoekers opdagen, waarvan het grootste deel ook de voorstelling van het boek over dat onderwerp bleef bijwonen. Het werk is geschreven door Maria Vandenbosch, echtgenote van voorzitter Jean Boterdael, en zelf ook nauw betrokken bij Molenbecca.

Wij wensen de initiatiefnemers van harte proficiat met deze mooie uitgave en succesvol evenement!

Voor meer inlichtingen of bestelling van het boekwerk: 02. 411. 41. 11 (dat is het telefoonnummer bij de heer en mevrouw Boterdael thuis).

Beschermd?

De architect Alban Chambon (1847-1929) wint aan populariteit: sinds kort heeft ook het Oostendse archief een pagina aan hem gewijd. (zie: <http://archief.oostende.be>). Terecht trouwens, want behalve de in deze kolommen reeds geprezen "tettenbrug" aldaar, (De Graaf De Smet - De Naeyerbrug, beschermd sinds 22 september 1981) blijkt hij ook de typische Westendse dijkvilla's getekend te hebben, een dermate specifieke typologie dat die een toeristische bezienswaardigheid op zichzelf werden. Naast die verwezenlijkingen en het geroemde interieur van de Métropole, tempels, Londense en andere Brusselse 'theaters' is er dus die Lakense voetgangerstunnel die gedurende veel te lange jaren volkomen veronachtzaamd werd. Laca Tijdingen heeft daar meermaals op gewezen, tot, zoals aangekondigd in het eerste nummer van deze jaargang de Brusselse gewestregering besloot de beschermingsprocedure voor de afgetakelde doorgang en de eeuwfeestbrug aan het begin van de

Bockstaellaan op te starten. Die procedure is blijkbaar vlekkeloos verlopen want volgens het Nieuwsblad werd die bescherming effectief sinds 19 april 2007.

Toch moet een kleine kanttekening ons opnieuw van het hart. Blijkens een interview met Cyrille Segers, de adviseur over deze materie van de bevoegde staatssecretaris zou er immers wèl geld voorzien zijn en plannen gemaakt worden voor de restauratie van de eeuwfeestbrug, maar voorlopig nog niets voor de Chambontunnel. Het kleinste kind begrijpt dat die uitspraak kant noch wal raakt: als die doorgang niet gauw onderhanden genomen wordt zullen veel meer middelen nodig zijn voor een regelrechte vernieuwbouw. Sinds enige weken zijn nu ook de sokkels van de sinds lang verdwenen gietijzeren borstwering mikpunt van vandalenstreken. Bijgaande foto toont u die treurige realiteit.

Wedstrijd!

Er zijn sinds 1991 in Brussel heel wat stripmuren te bewonderen. Aan de basis van dit project lag het verlangen om de "vergeten" wijken, illegale stortplaatsen, muren bewerkt met graffiti en het onveiligheidsgevoel in Brussel te bannen en te vervangen door prachtige beschilderde muren, waar de grootste namen uit de Stripwereld vertegenwoordigd zijn. Onlangs kreeg ook Oudergem een eerste muurschildering, Anderlecht,

Molenbeek, Etterbeek, Sint Pieters Woluwe, Jette en Ukkel tellen er ook één of twee. Laken telt er inmiddels vier. Wij delen sedert 2004 in dit openbare visuele genot van de "negende kunst." Althans, dat dachten we maar na een beetje opzoekingswerk blijkt de ons minst bekende stripmuur reeds van mei 1996 te dateren. Dat is De Kleine Robbedoes (of Le Petit Spirou) van Tome & Janry, pseudoniemen van Philippe Vandavelde & Jean-Richard Geurts in het Bruparck (50m²).

Om haar teveel aan dode grijze muren op te fleuren werd onze gemeente met drie nieuwe stripmuren wat beter bedeed tijdens het afgelopen mandaat van Ecolo schepen Philippe Decloux. Dat zal wel niet toevallig zijn gezien de man zelf ook een begenadigd en voortdurend kribbelaar is (zie bvb zijn 'blog': <http://46vert.hautetfort.com/>). Hij genoot immers een opleiding in de grafische kunsten en woont in Laken op de De Smet de Nayerlaan ... Het is evenmin toevallig dat sindsdien Brussel jaarlijks een Strip14daagse organiseert, indien u zich haast dit jaar te verkennen tot 1 juli vanuit het hoofdkwartier in de Electriciteitscentrale op het Sint-Katelijneplein 44.

De drie recente Lakense muren tonen ons tekeningen uit volgende stripverhalen:

- Tiny (of Martine) van Marcel Marlier & Gilbert Delahaye - aan de Koninginnelaan (oktober 2004, 180m²)
- Lincoln van Anne Sophie & Jérôme & Olivier Jouvray - in de Grotstraat, hoek met de Paleizen over de Bruggenstraat (mei 2006, 120 m²)
- Titeuf van Zep pseudoniem van Philippe Chappuis - aan de Emile Bockstaellaan (oktober 2006, 160m²)

Verschillende websites brengen alle Brusselse 'verstripte' muren in beeld. Twee van de betere zijn ongetwijfeld

- <http://users.skynet.be/martinod/stripmuur-nl.html>
- <http://www.brusselstrip.be/>.

Laca wil nu op "ouderwetse wijze" hetzelfde doen met de vier vernoemde stripmuren en zal vanaf de volgende jaargang de cover van Laca Tijdingen opfleuren met een mooie foto of een bijzonder detail ervan (tenminste als we van de rechthebbenden de toelating krijgen, de auteurs hebben ook hun rechten...) We hopen dat hierdoor ons blad wat aantrekkelijker zal worden voor een jeugdiger publiek en zetten zo ook de overgang in naar ons 20ste werkjaar waarin we hopen te kunnen uitpakken met een nog betere en aantrekkelijker vormgeving van dit blad. LACA zou echter Laca niet zijn indien we dit niet zouden koppelen aan het historische aspect en U daarbij betrekken: wie thuis nog ergens een foto heeft liggen, of een tekening, prent of schilderij met een beeld van één van de vier Lakense locaties wordt dringend verzocht ons die te bezorgen (U krijgt ze ongeschonden terug hoor). Desbetreffende muur en de historische locatie zullen dan telkens kort toegelicht worden in het Ten Geleide. De inzender

van de oudste afbeelding wint een gratis jaarabonnement op onze 19de jaargang.

Vreemd genoeg weet de officiële site van de stad (zie <http://www.ebru.be/Other/Strips/StripsHome.html>) niet precies wanneer de Lakense 'fresco's' ingehuldigd werden. Mits een beetje zoeken hebben we gelukkig de inhuldigingsdata teruggevonden. Alle vier muren werden gerealiseerd door de vzw Art Mural. Deze vereniging bestaat sinds 1984. Ze werd gesticht door vijf pas afgestudeerde academiestudenten. Georges Oreopoulos en David Vandegeerde zijn tot vandaag de drijvende krachten van de vereniging en zij zijn het die naast alle Brusselse stripmuren ook elders heel wat publieke ruimtes een vrolijker aanzicht gaven. Hun website vertelt u meer over dit gedreven kunstenaarscollectief: <http://www.art-mural.eu/index.html>. En ook daar vindt u Le Petit Spirou in het Brusselse strip parcours omdat ze dhr. Decloux de honneurs gunnen van het initiatief voor het Lakense parcours.

WEDSTRIJD BIS!

Behalve een occasionele verschijning van het Atomium of het Koninklijk Paleis figureert Laken betrekkelijk weinig in onze nationale stripgeschiedenis. Wat men wel nog weet is dat op 21 juli 1932 (of 20 juli, al naargelang de bron) Georges Rémi te Laken huwt met Germaine Kieckens, secretaresse van mijnheer Wallez, op dat ogenblik de directeur van Le (petit) XXIème siècle waarin de allereerste aflevering van Kuifje verscheen. Hij (Hergé) was op aanstoken van die Wallez met haar verloofd sinds 1928 (alweer volgens anderen pas op 21 februari van 1932).

Omdat het toen de gewoonte was te trouwen in de woonplaats van de bruid kunnen

we vermoeden dat mevrouw Hergé, wegens haar grote invloed op het oeuvre van haar man ook gekend als la Hergée, van Laken afkomstig was. Wie kan ons dat bevestigen of wie kan ons hierover meer vertellen? Dat verhaal is ook een jaarabonnement waard!

Het huwelijk zou standhouden tot 1960,

maar pas in 1975 scheidden ze officieel (volgens anderen al weer 1977, mythe und verdichtung zijn dhr. Rémi zelf ook niet vreemd geweest). Ze sterft in 1995, op 89-jarige leeftijd. Net dit jaar viert men de 100ste verjaardag van de geboorte van Hergé, één van de leukere manifestaties daaromtrent vindt plaats op 21 juli aanstaande op het Vossenplein waar een heuse Kuifje vlooiemarkt zal plaats-vinden.

Laca Tijdingen 19-1

Graag zouden wij u met meer zekerheid aankondigen wat u in het volgende nummer verwachten mag. De tijdsspanne evenwel tussen droom en daad laat ons blijkbaar niet toe dit met voldoende accuratesse te doen. Meer nog: mocht u zelf op een vertellenswaard Lakens verhaal stuiten en wij vinden een van onze redacteurs bereid dit uit te schrijven, zal u mee het aanzicht van het volgende nummer bepalen. Laat u horen!

De Zangvogels Continued

In deze Tijdingen vindt u de tweede aflevering van de historie van de opnames en uitgave van de Zangvogels te Laken. Inmiddels zijn we verheugd u te kunnen meedelen dat de verkoop tot nu toe de gestelde resultaten geboekt heeft. Dit ondermeer dankzij de actieve inzet van enkele boekhandelaars, waaronder niet in het minst "Plaizier" in de Spoorwegmakersstraat en Passa Porta in de Dansaertstraat. Tijdens de afgelopen bezoekdagen van de Koninklijke Serres was de uitgeverij Ludion zo vriendelijk ons doosje aan te bieden op haar stand in de orangerie. Tijdens de informele contacten die daarmee gepaard gingen kwamen we aan de weet dat diezelfde geronnomeerde uitgeverij enkele jaren terug door het paleis zelf benaderd werd om dit merkwaardig werk van Koningin Elisabeth en dhr Koch opnieuw uit te geven. Het commercieel risico werd blijkbaar te hoog ingeschat. We zijn dan ook geen klein beetje trots dat ons historisch buikgevoel de harde commerciële logica gelogenstraft heeft. Men kan hierbij terecht opmerken dat de ons toegestane, en inmiddels volstortte subsidies van de Stad en het Gewest dit risico minimaliseerden, anderzijds is de gevraagde prijs ook maar een schijntje van wat een puur commercieel product zou kosten. Hoedanook, wij zitten nu al op een "break-even", en meer: de resterende exemplaren zullen we vanaf het najaar aan de anderstalige Brusselaars trachten te slijten dankzij de bereidwillige medewerking van La Bibliothèque Principale et Locale de Bruxelles II èn la Ligue Royale Belge pour la Protection des Oiseaux. U zal vanzelfsprekend hiervoor ook tijdig de uitnodiging ontvangen.

MEER DAN HONDERD JAAR GELEDEN : DOOD EN BEGRAFENIS VAN DE GRAAF VAN VLAANDEREN

Wim van der Elst

We brachten in LACA Tijdingen 15/2 (december 2003) een reportage over de dood op 26 november 1912 en de begrafenis van de gravin van Vlaanderen, beschreven door Karel van de Woestijne in drie artikelen in de Nieuwe Rotterdamsche Courant en geïllustreerd met foto's uit *Journal de Bruxelles Illustré*.

Het toeval brengt ons nu een reportage onder ogen over het overlijden van haar echtgenoot, bijna zeven jaar eerder. Ze verscheen in *L'Illustration Belge*, nr. 34 van 26 november 1905.

Dit weekblad was een speciale uitgave ter gelegen-

heid van de 75e verjaardag van de nationale onafhankelijkheid (Vromant & Co, Editeurs, 3, rue de la Chapelle, Bruxelles, nr. 1, 9 april 1905 – nr. 38-40, 24 december 1905, doorlopend genummerd 330 blz.).

Omdat er over deze figuur, die wat in de schaduw stond van zijn broer koning Leopold II, niet zo veel meer geweten is, vonden wij het gepast hem meer dan honderd jaar later uit de vergetelheid te halen. Het gaat per slot van rekening om de overgrootvader van onze huidige koning Albert II en naar wie kroonprins Philip is genoemd. En verliezen we niet uit het oog dat hij in Laken geboren is en er ook begraven werd.

We gaven er de voorkeur aan de ganse reportage te brengen, met enkel weglating van een opsomming van buitenlandse eretekens en onderscheidingen van de overledene en lijsten van getuigen bij sommige formaliteiten. Onze vertaling is niet letterlijk, maar volgt wel de tekst op de voet. De soms wat gezwollen stijl maakte het er niet gemakkelijker op, maar hoort er nu eenmaal bij. Officiële teksten hebben we in de oorspronkelijke Franstalige versie overgenomen. We hebben geen toevoegingen in de tekst zelf aangebracht.

De reportage is hoe dan ook een merkwaardig document van meer dan 100 jaar oud, een bewijs dat er toen ook al publieke belangstelling was voor het wel en wee van het vorstenhuis, "royalty watchers" avant la let-

tre als het ware. Maar er blijkt ook een zeker respect voor de privacy uit dat we vandaag niet meer gewoon zijn. Zo wordt er zeer kies geschreven over de dood van prins Boudewijn, waarover nochtans heel wat geruchten verspreid werden. Opvallend is ook dat geen gewag wordt gemaakt van de doofheid waaraan de graaf van Vlaanderen reeds jong leed en die steeds erger geworden was. Het was zeker een van de redenen waarom hij zich meer en meer terugtrok en afzonderde. Zo heeft hij ook, in tegenstelling tot zijn broer, zich nooit in de Senaat willen vertonen, waar hij van rechtswege lid van was. Uit de opsomming van zijn buitenlandse reizen zou, als ze volledig is, af te leiden zijn dat hij nooit in Engeland is geweest. Toch merkwaardig als men weet welke nauwe banden zijn vader er onderhield.

Iets anders waarover zedig gezwezen wordt : terwijl zijn twee jaar oudere broer Leopold reeds op 18 jarige leeftijd in het huwelijk trad, zou hij er mee wachten tot hij 30 was, voor die tijd een "rijpere" leeftijd. Er wordt beweerd dat hij eerder huwelijksplannen met de troonopvolgster van Brazilië afgeslagen had. Blijkbaar had hij geen zin voor avontuur...

Het belette niet dat hij, zeker in Brussel, populair was en sympathie genoot, zoals bleek bij zijn begrafenis. Dat zou 4 jaar later bij de begrafenis van Leopold II wel anders zijn.

Dood van Zijne Koninklijke Hoogheid de graaf van Vlaanderen

Het jaar 1905, gekenmerkt door de Belgische feestelijkheden van het nationale jubelfeest, en uitingen van vreugde en vaderlandsliefde, eindigt in rouw.

Vrijdag 17 november 1905, om 11h30 's morgens, overleed Zijne Koninklijke Hoogheid Philippe-Eugène-Ferdinand-Marie-Clément-

Baudouin-Léopold-Georges, prins van België, graaf van Vlaanderen, hertog van Saksen, prins van Saksen-Coburg-Gotha, in zijn paleis te Brussel aan de gevolgen van een verkoudheid die hem had gedwongen in bed te blijven en die sinds woensdag onverwacht een ernstig karakter had aangenomen.

Deze plotse dood heeft het Belgische volk, diep gehecht aan de dynastie, aangegrepen. Zoals in de ogenblikken van vreugde heeft het land in deze

pijnlijke stonden blijk gegeven van de kracht der banden die het verenigt met zijn prinsen.

De graaf van Vlaanderen bezat merkwaardige gaven. Hij was van een weinig voorkomende geleerdheid, een onderlegd boekenliefhebber, en had zijn geest verrijkt met ruime kennis.

Hij was waardig een kroon te dragen, en zijn voorbereiding, zijn kennis van mensen en dingen, wezen hem aan als de keuze van de Roemeense staten om hun lotsbestemming te leiden. Maar bescheiden en zonder eerzucht verkoos hij op de tweede plaats te blijven in zijn geboorteland en in zijn eigen actiesfeer : het zij in het kader van zijn familieleven, het zij in het leger waar hij tot in de laatste tijd een chef was, vertrouwd met de militaire aangelegenheden. Hij gaf het voorbeeld van een prins die zonder ophef toegewijd was aan de belangen van het land.

Diepe rouw heeft een domper gezet op het levenseinde van de graaf van Vlaanderen en blijft de koninklijke familie achtervolgen. *L'Illustration Belge* sluit zich eerbiedig aan bij de grote droefenis van de koning, van de gravin van Vlaanderen, zo beproefd als echtgenote na het reeds geweest te zijn in haar liefde als moeder, en van gans het koninklijk huis.

Het leven van de graaf van Vlaanderen

Hij werd geboren te Laken op 24 maart 1837 als tweede zoon van Leopold I en Louise-Marie d'Orléans.

De geboorteakte werd opgesteld door Marc-Julien Deby, burgemeester van de koninklijke residentie, in aanwezigheid van de heer Ernst, minister van Justitie, van Graaf Felix de Mérode, minister van Staat, van Graaf Philippe-Jean-Michel d'Aerschot, senator, grootmaarschalk van het paleis, en van Graaf Constant-Joseph d'Hane de Steenhuyse, hoofdadjudant van Koning Leopold I.

Hoewel het de dag van de geboorte Goede Vrijdag was, liet de kerkelijke overheid in afwijking van de traditie de klokken luiden in alle kerken.

Een Koninklijk Besluit van 16 december 1840, getekend door Leopold I, kende aan prins Philippe de titel van graaf van Vlaanderen toe, terwijl tegelijk zijn oudere broer die van hertog van Brabant kreeg.

51 Jaar later, op 14 maart 1891, gaf een Koninklijk Besluit van Leopold II aan alle prinsen en prinsessen die rechtsreeks langs de mannelijke lijn afstammen van de eerste vorst der Belgen, de titel van prinsen en prinsessen van België.

In de lijn van de tradities aan de Duitse vorstenhoven liet Leopold I zijn zonen al vroeg in het leger opnemen. De graaf van Vlaanderen was 9 jaar toen hij, op 16 december 1846, onderluitenant werd in het regiment der Gidsen.

Hij werd luitenant op 18 september 1851, commandant op 16 december 1852, majoor op 9 april 1853, luitenant-kolonel op 16 december 1853 en generaal op 21 juli 1855 toen hij ere-commandant van het regiment der Gidsen werd. Op 24 januari 1860 kreeg hij het bevel over de 1^e brigade

van de cavaleriedivisie en op 11 november 1869 werd hij opperbevelhebber van de cavalerie. In 1902 nam hij ontslag met behoud van de eretitel van zijn graad.

Tijdens de Frans-Duitse oorlog van 1870 stond hij het opperbevel over de cavalerie af aan de koning die opperbevelhebber was van gans het leger te velde, en voerde het bevel over het tweede legercorps dat aan de grens opereerde, naast het eerste legercorps onder generaal Chazal.

In 1856 stelde de regering aan de Kamers voor aan prins Philippe, die meerderjarig ging worden, een jaarlijkse dotatie van 150.000 Fr. toe te kennen. De wet werd gestemd op 11 maart 1856, bij unanimité min 6 stemmen in de Kamer en 4 in de Senaat.

Bij wet van 26 februari 1867 werd de dotatie ter gelegenheid van het huwelijk van de prins verhoogd tot 200.000 Fr., waarvan 50.000 Fr. gebeurlijk in geval van overlijden ten gunste van de gravin-weduwe.

In 1866 werd de graaf van Vlaanderen uitgeroepen tot koning van Roemenië. Ziehier hoe. De Roemeense natie had zijn vertrouwen ontzegd aan de regerende prins Cuza, die een dynastie wilde vestigen volgens principes die het land afkeurde; dit bracht zijn val mee op 11 februari 1866. Men moest dus een vervanger vinden. Maar de kandidaat moest de goedkeuring wegdragen van Napoleon III en om interne competitie te vermijden en geen enkele grote mogendheid voor het hoofd te stoten kwam het er op aan een prins te vinden die aan alle voorwaarden voldeed. En zo kwamen de Roemenen bij het "vrije Koninkrijk België" terecht en riep de wetgevende macht de graaf van Vlaanderen uit tot prins van Roemenië, onder de naam van Philippe I. Roemeense afgevaardigden kwamen naar Brussel om de beslissing mede te delen en de kroon aan de prins aan te bieden.

De graaf van Vlaanderen was vertrokken voor een reis in Frankrijk en Italië. Het was koning Leopold II die de afgevaardigden ontving en hun meedeelde in naam van zijn broer dat deze om familieredenen de kroon die hem aangeboden werd weigerde.

Hij had ook in 1862 koning van Griekenland kunnen worden, maar hij verkoos tweede te blijven in eigen land.

Op 10 februari 1867 kondigde het *Belgisch Staatsblad* officieel aan dat de koning van Pruisen zijn toestemming had gegeven voor het huwelijk van prinses Marie-Louise-Alexandrine-Caroline von Hohenzollern met de graaf van Vlaanderen.

Mededeling hiervan werd door minister van Buitenlandse Zaken Rogier gegeven aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers in de zitting van 27 februari. De beide Kamers kozen een afvaardiging om de koning en de prins te gaan feliciteren. Ze werden op het paleis te Brussel ontvangen op 1 maart.

Het huwelijk vond plaats in de Pruisische hoofdstad op 25 april, in de katholieke Sint-Hedwigakerk, om 3 h in de namiddag. De koning vergezelde zijn broer. Op 30 april kwamen de echtgenoten toe in Brussel waar ze warm ontvangen werden.

Uit dit gelukkig huwelijk werden 5 kinderen geboren: prins Boudewijn, geboren te Brussel op 3 juni 1869, er overleden op 23 januari 1891; prins Albert, geboren te Brussel op 8 april 1875, die in 1900 huwde met Elisabeth, prinses in Beieren; prinses Henriette, geboren te Brussel in 1870 samen met een tweelingprinsesje met de naam Joséphine dat maar enkele weken geleefd heeft; tenslotte prinses Joséphine in dezelfde stad geboren in 1872.

Prinses Joséphine huwde in 1894 Zijne Koninklijke Hoogheid prins Karl von Hohenzollern; haar zuster, prinses Henriette, huwde twee jaar later Zijne Koninklijke Hoogheid prins Emmanuel d'Orléans, hertog van Vendôme.

De graaf van Vlaanderen had 9 kleinkinderen: twee zonen van prins Albert, de prinsen Leopold en Karel; drie dochters en een zoon van de hertogin van Vendôme; een zoon en twee dochters van de prinses von Hohenzollern.

In april 1892 werd het zilveren huwelijksjubileum van de graaf en gravin van Vlaanderen gevierd. Overeenkomstig de wens van de jubilarissen was er geen publieke manifestatie. Op 25 april 1892 werd een mis opgedragen in de kapel van het paleis in de Regentschapsstraat waaraan gans de koninklijke familie deelnam. Bij die gelegenheid werd een geldinzameling gehouden bij alle dienaars van het koninklijk huis voor de aankoop van een kunstwerk dat aan de graaf en de gravin werd aangeboden.

De graaf had de meeste Europese landen bezocht. In 1858 reisde hij door Oostenrijk en het koninkrijk Lombardo-Venetië; in 1859 Nederland; in 1860 Pruisen, Zweden, Noorwegen en Rusland; in 1866 Italië; in 1874 is hij te Berlijn en te Dresden; in 1875 verblijft hij drie maanden in Duitsland; in 1878 ging hij als voorzitter van de Belgische commissie naar de wereldtentoonstelling in Parijs. Nadien bezocht hij op zijn jaarlijkse reizen nog Spanje, Tunesië, Griekenland en Turkije.

Hij vervulde ook meermaals diplomatieke missies. Zo vertegenwoordigde hij de koning en België in 1861 te Koenigsberg bij de kroning van Willem I tot koning van Pruisen; in 1879 te Berlijn bij het gouden huwelijksjubileum van de Duitse keizer; in 1887 nogmaals te Berlijn bij de 25^e verjaardag van de latere keizer Wilhelm II; in 1890 in Den Haag bij de begrafenis van de koning der Nederlanden; tenslotte, in maart 1897, te Berlijn bij de feesten voor het eeuwfeest van keizer Wilhelm I.

Hij had zo de gelegenheid blijk te geven van de perfecte tact, de uitgelezen hoffelijkheid, de verfijning, die in hem steeds de prins van koninklijken bloede lieten herkennen.

De graaf van Vlaanderen was werklustig, en sinds enkele tijd hadden de dokters hem het avondlijk werk verboden. Vroeg op, ging hij pas laat slapen; het grootste deel van zijn tijd bracht hij door in zijn bibliotheek die een meesterwerk is van goede smaak, van een niet te becijferen rijkdom. Onder een eenvoudig uiterlijk ging een geleerde schuil. Militaire en geschiedkundige vraagstukken interesseerden hem sinds zijn prille jeugd en hij bestudeerde alle grote problemen die in zijn tijd de aandacht trokken.

Een generaal, vertrouweling van de graaf, heeft gezegd: "De graaf van Vlaanderen kent grondig alles wat is voortgebracht op het terrein van de krijgskunde; hij kent de militaire auteurs om zo te zeggen intiem. Is er sprake van een gebeurtenis, van een feit van enig belang, dan signaleert hij u de juiste plaats in het boek waar men het kan vinden. Maar hij loopt niet te koop met zijn kennis; als hij er beroep op doet is het met een echte bescheidenheid."

Sinds de plotse dood van zijn oudste zoon leek de graaf van Vlaanderen zich uit het leven teruggetrokken te hebben en zijn tijd te verdelen tussen zijn paleis in Brussel, zijn kasteel van Amerois en zijn villa te Halishorn bij Luzern. Hij gaf steeds blijk van zijn speciale voorkeur voor Brussel en zijn persoon, die zich mengde in het Brusselse leven en dagelijks te zien was op de boulevards, de lanen en het bos, was het voorwerp van blijken van respect en eerbied die aantoonde hoe echt zijn populariteit wel was.

De graaf van Vlaanderen mocht een dag de toejuichingen van de menigte in ontvangst nemen. Het was de dag dat prins en prinses Albert hun blijde intrede deden. Zijn wagen, waarin de gravin met hem was, volgde die van de helden van de dag met de koning. En de menigte zag zijn vertrokken gelaat waarover dikke tranen rolden. Tranen van ontroering om de warmte van de publieke ovatie voor zijn zoon.

Maar de menigte herinnerde zich hem zien lopen te hebben, gebogen door verdriet, achter de kist van zijn oudste zoon, deze die koning had moeten worden, en de menigte begreep dat het niet alleen vreugdetranen waren. En, zelf gegrepen door ontroering, drukte ze langs heel het parcours haar medevoelen uit in toejuichingen.

De prins die België komt te verliezen was, sedert 1869, sedert de dood van de graaf van Henegouwen, enige zoon van Leopold II, de vermoedelijke troonopvolger, titel die nu toekomt aan prins Albert van België.

Dood van de graaf van Vlaanderen

Een schijnbaar onschuldige verkoudheid verplichtte de graaf van Vlaanderen in zijn kamer te blijven; in de nacht van woensdag 15 november op donderdag verergerde de ziekte en donderdagavond bevestigde een medisch bulletin de ernst van de situatie.

In de nacht van donderdag was de graaf van Vlaanderen zonder ophouden aan het ijlen; af en toe had hij nochtans korte ogenblikken van helderheid. Vrijdagmorgen hielden de dokters een nieuwe consultatie, na afloop waarvan dit bulletin werd vrijgegeven: "De nacht was minder slecht, maar de toestand is zorgwekkend".

Kort daarop verklaarden de artsen, die de ernst van de toestand voor de gravin van Vlaanderen niet verborgen hadden, dat elke hoop op herstel opgegeven was. Weldra inderdaad – het was 9h30 's morgens – viel de zieke in doodstrijd.

Al zijn kinderen waren rond zijn bed verenigd; enkel de prinses van Hohenzollern die aan een bronchitis leed moest op bevel van de medische faculteit in Berlijn blijven, ver van haar geliefde vader.

Het opperste ogenblik nadert. Dokter Rommelaere onderzoekt nog eens de zieke; dan, diep bewogen, nadert hij de gravin van Vlaanderen en spreekt de woorden uit: "Het is het einde; Zijne Koninklijke Hoogheid is dood".

De gravin van Vlaanderen, wier energie tot dan de overhand had op de droefheid, kreeg een crisis van wanhoop. Zij nam het bleke hoofd van de graaf in haar handen en bedekte het met liefkozingen; prins Albert stortte overvloedige tranen; de prinsessen Henriette en Elisabeth en de hertog van Vendôme barstten in snikken uit.

Het was 11h30. De angst had gans de omgeving die zich rond het hoofdeind van de zieke bevond bevangen. Men bemerkte er generaal Burnell, commandant van het paleis; luitenant-generaal du Roy de Bliquy, generaal-majoor graaf Théodore d'Oultremont, aide-de-camp; kolonel Terlinden en majoor baron de Moor, ordonnansofficiëren; de heren Bosmans, secretaris van de graaf van Vlaanderen; Greyson, beheerder van de goederen van Zijne Koninklijke Hoogheid; Schweisthal, bibliothecaris; barones van den Bossche, grootmeesteres van het huis van de gravin van Vlaanderen; gravin van der Burch; gravin d'Yve de Bavay; gravin Anna de Lannoy en gravin de Grünne; verder de heren Quiriny, deken van de parochie van Sint Jacob op Koudenberg, en zijn vicaris Hoebanckx, evenals de twee kamerknechten, de gebroeders Bastin, die door de graaf van Vlaanderen bijzonder op prijs werden gesteld.

Tijdens enkele ogenblikken vertoonde de kamer waar de troonopvolger kwam te overlijden een ontroerend beeld. Prins Albert, die zijn verdriet wist te beheersen, overtuigde zijn moeder zich te verwijderen; daarop trok de gravin zich terug in een nabijgelegen salon waar ze weldra het rouwbeklag van al de hoogwaardigheidsbekleders van haar huis mocht ontvangen.

De koning was telefonisch op de hoogte gebracht van het gebeuren; een auto voerde de vorst naar het paleis van Brussel; daar wachtte een coupé bespannen met twee paarden de koning en bracht hem bij zijn onfortuinlijke broeder.

Nauwelijks was de vorst uitgestapt of hij werd ontvangen door prins Albert; de vorst drukte zijn neef tegen zijn borst en omarmde hem gevoelsvol lange tijd. Weldra daarna naar het doodsbed geleid, bleef de koning recht staan tegenover zijn broer, die hij herhaaldelijk omarmde, de ogen vochtig van tranen; daarna trok hij zich terug bij de gravin van Vlaanderen, omgeven door haar kinderen, en nam afscheid van hen; om 12h30 keerde hij terug naar het paleis van Brussel. Een talrijke menigte wachtte voor het paleis; ze ontblootte eerbiedig het hoofd bij de doortocht van de koning.

De dood van de graaf van Vlaanderen werd meegedeeld aan de Kamer van Volksvertegenwoordigers in de zitting van 17 november. Zie hier het verslag van deze zitting.

Om 2h25 neemt de heer Schollaert plaats aan het bureau, vergezeld van de heren Carton de Wiart en Delbastée, secretarissen. De voorzitter verklaart de zitting voor geopend en verleent het woord aan de heer de Smet de Naeyer, kabinetschef, minister van Financiën en van Openbare Werken. De minister staat op. Gans de Kamer staat recht.

De heer de Smet de Naeyer spreekt volgende woorden uit:

"Messieurs, j'ai la pénible mission d'annoncer à la Chambre le décès de S. A. R. Monseigneur le comte de Flandre. Une affection pulmonaire dont le prince s'était senti atteint, il y a quelques jours à peine, s'est subitement aggravée dans la journée d'avant-hier et l'auguste malade vient de s'éteindre.

Fils de notre premier Roi, frère puîné du Roi régnant, le comte de Flandre était, comme nos deux illustres souverains, Belge de cœur et d'âme. Placé par sa naissance tout à côté du trône, mais en même temps étranger aux fonctions de la souveraineté, le prince se contentait de l'honneur d'être citoyen belge ; son attachement au pays, sur le sol duquel il a passé toute son existence, la simplicité pleine de bonhomie avec laquelle il se mêlait à la vie de ses concitoyens, avaient rendu la physionomie du comte de Flandre populaire parmi les habitants de la capitale et dans le pays entier.

Le deuil, dans lequel la Famille royale se trouve plongée, ravive le souvenir d'autres deuils douloureux, et la nation s'associera aujourd'hui, comme précédemment, à l'affliction de son souverain et de ses princes. (Marques d'approbation)

Le gouvernement, du haut de la tribune nationale, adresse à Sa Majesté le Roi, à S. A. R. Madame la comtesse de Flandre, à LL. AA. RR. le prince et la princesse de Belgique, le duc et la duchesse de Vendôme, le prince et la princesse Charles de Hohenzollern, l'expression la plus respectueuse de ses sentiments de condoléances. (Nouvelles marques d'approbation)

M. LE PRESIDENT : Messieurs, le deuil qui frappe si cruellement le Roi et la Famille Royale sera profondément ressenti dans le pays tout entier. S. A. R. le comte de Flandre, sincèrement dévoué à la nation, se distinguait par la bonté de son cœur et par ses vertus familiales.

Sa mort si soudaine et si inattendue nous afflige tous ! Puissent le Roi et la Famille Royale trouver dans l'expression émue de nos sincères regrets une preuve nouvelle de notre indéfectible fidélité à la dynastie. (Marques d'approbation)

Je propose à la Chambre de suspendre les séances jusqu'au lendemain des funérailles et de charger son bureau d'exprimer à S. M. le Roi les condoléances de la Chambre. (Adhésion)

Je lui propose également de décider que la Chambre sera représentée aux funérailles de S. A. R. le comte de Flandre, par son bureau et par tous les membres qui voudront bien se joindre à cette délégation. Je lui propose

enfin de décider qu'elle prendra le deuil pendant trois mois. (Nouvelle adhésion)

Puisqu'il n'y a pas d'opposition, je déclare ces propositions adoptées. »

De zitting wordt geheven om 2h30.

De akten van overlijden

Er werden twee akten van overlijden opgemaakt, de ene een protocollaire, de andere zoals voorgeschreven door de wet. Die dubbele formaliteit werd vrijdag, 17 november om 5h precies, vervuld in het grote salon op de eerste verdieping van de rechtervleugel van het paleis. Het eerst werd de akte van de burgerlijke stand opgemaakt door de zorgen van de minister van Justitie Van den Heuvel en van burgemeester De Mot, ambtenaar van de burgerlijke stand, bijgestaan door bureauchef Helden van het Stadhuis van Brussel. Zie hier de tekst:

Le dix-sept novembre mil neuf cent-cinq, à cinq heures de l'après-midi, après constatation, nous, Emile De Mot, officier de l'état-civil de la Ville de Bruxelles, dressons l'acte de décès de Son Altesse Royale Monseigneur Philippe-Eugène-Ferdinand-Marie-Clément-Baudouin-Léopold-Georges, comte de Flandre, prince de Belgique, duc de Saxe, prince de Saxe-Cobourg-Gotha, grand cordon de l'Ordre de Léopold, décoré de la croix militaire de 1re classe et de la médaille commémorative, etc. (Suit l'indication de tous les ordres étrangers conférés à Son Altesse Royale).

Puis :

Lieutenant-général commandant honoraire au 1er régiment de guides, chef du régiment de dragons hanovriens numéro 16, décédé aujourd'hui, à onze heures trente minutes du matin, rue de la Régence, numéro 2, y domicilié ; âgé de soixante-huit ans sept mois et vingt quatre jours ; né à Laeken ; époux de Son Altesse Royale Marie-Louise-Alexandrine-Caroline princesse de Hohenzollern-Sigmaringen, fils de Sa Majesté Léopold premier Georges-Chrétien-Frédéric, Roi des Belges, duc de Saxe, prince de Saxe-Cobourg-Gotha et de Louise-Marie-Thérèse-Charlotte-Isabelle, princesse d'Orléans, conjoints décédés.

Onderhavige akte werd voorgelezen aan en getekend door niet minder dan 11 getuigen, die we hier niet gaan opsommen. De protocollaire akte is ongeveer in dezelfde termen opgesteld, maar werd door nog eens 13 bijkomende getuigen getekend.

Het gebruik wil dat er voor een lid van de koninklijke familie zulk een tweede akte wordt opgesteld, bij een overlijden evenals bij een geboorte. Dergelijke protocollaire akte wordt opgemaakt in twee expedities, waarvan een gekopieerd wordt in een register *ad hoc* in fluweel en marokijn, bewaard in de archieven van de koninklijke familie in het paleis te Brussel; de andere wordt overgeschreven in een speciaal register uitsluitend bestemd voor de leden van de koninklijke familie dat berust in een brandkoffer op het departement van Justitie.

De volgende bekendmaking werd dezelfde dag uitgehangen op de muren te Brussel:

*Aux habitants de Bruxelles,
Concitoyens,*

L'auguste frère du Roi, l'héritier du trône, S. A. R. Mgr. le comte de Flandre, est décédé aujourd'hui, à 11h1/2, au palais de la rue de la Régence. Enfant de Bruxelles, le prince s'honorait du cordial attachement de la population.

La capitale s'associe au deuil national et adresse au Souverain et à la Famille Royale la respectueuse expression de ses patriotiques condoléances. Fait à l'Hôtel de Ville, le 17 novembre 1905.

*Le bourgmestre,
Emile De Mot*

In alle gemeenten van België brachten de burgemeesters de droeve gebeurtenis ter kennis van hun medeburgers. De ministers van Binnenlandse zaken en van Oorlog deelden het mee aan de Burgerwacht en het Leger. De hoven en rechtbanken schorsten hun zittingen ten teken van rouw, en overal werden de geplande publiek plechtigheden en feesten uitgesteld. Gans de natie sloot zich op die manier aan bij het verdriet van de koninklijke familie.

De in de kist legging

Maandag 21 november, om 7h 's morgens, zijn de dokters Mélis en Joris overgegaan in het paleis van de Regentschapsstraat tot het kisten van het lichaam van de graaf van Vlaanderen. Deze handeling gebeurde in aanwezigheid van prins Albert, de hertog van Vendôme, generaal Burnell, baron de Moor en kolonel Terlinden. De gravin van Vlaanderen, nog te zeer onder de indruk, kon er niet bij zijn.

De kist, waarin het stoffelijk overschot van de broer van de koning wordt geplaatst, is driedubbel: een buitenkant in acajouhout, een loden omhulsel en een kist in eik. De binnenkant is gecapitonneerd in mauve zijden, afgezet met fijne kant.

Toen de dokters gedaan hadden met hun pijnlijke taak werd de zware kist – ze weegt 285 kilo en is meer dan 2 meter lang – processiegewijs door het huispersoneel van de graaf van Vlaanderen naar de rouwkapel gedragen.

Deze is ingericht in de grote rotonde die uitgaat op de erekoer, en het geheel treft het oog door het karakter van imposante en bezonnen eenvoud. Achter in het salon, behangen met zwarte doeken doorstikt met zilver, is een altaar opgesteld dat beheerst wordt door een prachtig kruisbeeld. Er rond verspreiden kandelaars en toortsen een overvloedig licht. Aan de voet van het altaar was de kist neergelegd, die pas zou gesloten worden de dag van de begrafenis. De graaf van Vlaanderen is gekleed in het groot-uniform van luitenant-generaal met over de borst gekruist het

groot lint van de orde van Leopold. De vroom gekruiste handen houden een Christus vast waarrond een paternoster is gerold.

Het gelaat van de prins, verstijfd in de dood, bewaart de uitdrukking die we gewoon waren, maar straalt vandaag een serene verhevenheid uit.

Aan de voet van de katafalk een opeenstapeling van kronen. Orchideeën in fantastische tinten, gekrulde chrysanten, pensées in rouw, eikentakken met felle kleuren vormen een geheel van onvergelykbare rijkdom, en de palmen die hier en daar uitrijzen boven dit wonderlijk bloementapijt schijnen een hymne van glorie en hoop te zingen.

Langs alle met zwart behangen muren zijn de ontelbare kronen opeengestapeld en in de vier hoeken van de zaal staan enorme piramidevormige toortsdragers die een dansend licht uitstralen.

De laatste voorbereidingen zijn afgelopen: terwijl een vicaris van Sint Jacob en twee religieuzen neerknielen aan het hoofdeinde van de kist, komt de militaire wacht zich opstellen langs de zijden van de katafalk. Generaal Burnell, in groot uniform, de commandanten de Blommaert en de Mélotte, de kapitein du Roy de Blicquy, de luitenanten Jooris en Havenith trekken de wacht op met blanke sabel.

Het spektakel getuigt van een imposante grootsheid en de ontroering wordt beklemmend wanneer plots, van buiten, fel geschal weerklinkt. Het is een eskadron van het 1ste Gidsen dat aan degene die er vele jaren het bevel over voerde de laatste groet van de vlag komt brengen.

Gans het eskadron, met blanke sabel, staat opgesteld in de erekoer. Na de groet van het eskadron aan de vlag, treedt de luitenant-vaandeldrager vergezeld van twee onderluitnants, het rouwsalon binnen. Aan de voet van de katafalk gekomen buigt hij de vlag, omhangen met rouwcrêpe, en laat de plooiën over het lichaam van de graaf van Vlaanderen strijken om ze daarna aan het hoofd van de kist op te stellen.

Onmiddellijk daarop begon het défilé van het publiek, dat maandag en dinsdag van 10h 's morgens tot 4h 's avonds toegelaten werd om de graaf van Vlaanderen te komen groeten.

De menigte was enorm; de vrome stoet verminderde geen moment en het was een groots zicht in eenzelfde gedachte van eerbiedvol rouwbeklag de groten der wereld zich te zien mengen met de mensen uit het volk.

In de Senaat

De Belgische Senaat heeft een buitengewone zitting gehouden in het Paleis der Natie op woensdag 22 november, om 9h30 's morgens. De opkomst was zeer groot.

Bij de opening van de zitting gaf de voorzitter, graaf de Merode-Westerloo, lezing van volgende brief:

Bruxelles, le 17 novembre 1905

Monsieur le comte,

J'ai la profonde douleur de vous informer de la mort de Son Altesse Royale Monseigneur le comte de Flandre, décédé ce matin à 11 heures et demie.

Je vous prie d'agréer, Monsieur le comte, les assurances de ma haute considération.

Le Grand Maréchal de la Cour, Comte d'Oultremont

De voorzitter hield daarop voor de rechtstaande vergadering volgende redevoering :

Messieurs. C'est de toute son âme que la Belgique s'est associée à la douleur du Roi et de la Famille Royale, à l'occasion du décès de Son Altesse Royale Monseigneur le comte de Flandre. La capitale chérissait particulièrement ce prince aussi fin d'esprit que simple d'allures, qui y avait élu son domicile de prédilection ; elle a compris que, seule, la sympathie visible d'une population entière pouvait essayer d'atténuer l'amertume du déclin d'un intérieur aussi patriarcal.

La mort a frappé à coups redoublés la famille bien-aimée qui fit la joie de l'Auguste Défunt et, si aucun de ses membres ne fut jamais insensible à l'infortune d'autrui, il faut que tous ils sachent, aujourd'hui, ceux qui pleurent au loin comme ceux qui sont ici, que sur le territoire et au dehors, il n'est point de cœur belge qui ne batte à l'unisson du Leur.

Le Sénat, émanation du Pays, s'en porte garant.

Messieurs, aucun de nous n'a oublié que, Belge d'éducation et de mœurs, le comte de Flandre a itérativement préféré à une situation plus élevée à l'étranger, le second rang dans sa patrie. Il a toujours gardé celui-ci avec une déférente dignité et une patriotique compréhension de ses devoirs particulièrement délicats.

Nous conserverons à Sa mémoire une profonde reconnaissance et une admiration émue.

Daigne le Tout-Puissant récompenser ce prince modèle !

Nous prions le Roi, Son Altesse Royale Madame la comtesse de Flandre, les princes et princesses de la Famille Royale de trouver dans ces paroles une preuve de notre loyal attachement ainsi que l'expression de nos plus respectueuses condoléances.

Je propose au Sénat de charger son bureau de faire parvenir celles-ci au pied du trône.

Je lui propose de prendre le deuil pour trois mois. (Marques d'assentiment)

Minister van Buitenlandse Zaken de Favereau sluit zich in naam van de regering aan bij de spijtbetuigingen geuit door de voorzitter en bij de blijken van bedroefde sympathie die uit alle delen van het land gericht werden aan de koning en de koninklijke familie. Het land heeft de welwillendheid en goedheid van de graaf van Vlaanderen op prijs weten te stellen, evenals de manier vol tact, intelligentie en zin voor maat waarmee hij de delicate en soms moeilijke rol van troonopvolger heeft weten te vervullen. Na het einde van de zitting hebben de senatoren, die de degen omfloerst met crêpe droegen, plaats genomen in landaurs die in de Leuvensestraat stonden opgesteld, en hebben zich, begeleid door een eskadron van de gidsen, naar het paleis van de Regentschapsstraat begeven.

De begrafenis

De Brusselaars hebben op woensdag 22 november 1905 die eenvoudige en goede prins die de graaf van Vlaanderen was, een werkelijk plechtige en waardige uitvaart bezorgd, waardig van zijn koninklijke rang. Nooit, in het geheugen van de Brusselaar, had men zulke toeloop gezien langs gans het parcours van de lijkstoet, de hagen gevormd door Burgerwacht en Leger hadden moeite om de menigte in bedwang te houden; het Park zag zwart van het volk. Aan alle huizen hing de nationale vlag halfstok.

Vanaf 7 h dreunt het kanon om de 30 minuten vanuit een bas-fonds in het Park. De doodsklok luidt in de kerk Sint Jacob op Koudenberg. Op het Paleizenplein is het verkeer verboden vanaf 9h30. Dertig meter achter de afsluiting is het een dooreengewriemel van allerlei voertuigen waarop nieuwsgierigen zich hebben gehesen die duur betalen om enkele vierkante centimeters te mogen bezetten.

Voor het paleis van de graaf van Vlaanderen staan de leerlingen van de Militaire School opgesteld, detachementen van het 9e Linie en van Jagers van de Burgerwacht.

In de rouwkapel is het sinds 9h30 een onophoudelijk défilé van hoogwaardigheidsbekleders in groot tenue. In stilte en bezinning passeren generaals, ministers, senatoren, volksvertegenwoordigers, voor de kist, gaan een aanpalende kamer binnen waar ze de aanwezige personaliteiten groeten: majoor de Moor en graaf John d'Oultremont, waarna ze weer buitengaan. Van overal komen afvaardigingen van Burgerwacht en Leger.

Terwijl de onderofficieren van het Leger plaats nemen in de rouwkapel, in afwachting van het moment om de kist te dragen, komt de geestelijkheid naderbij: dertig priesters, gekleed in de waardigheid van hun ambt, die de verschillende parochies van de Brusselse agglomeratie vertegenwoordigen. Deken Evrard neemt plaats voor de kist en zingt het *De Profundis*. Buiten dreunt het kanon en weergalmen de militaire commando's.

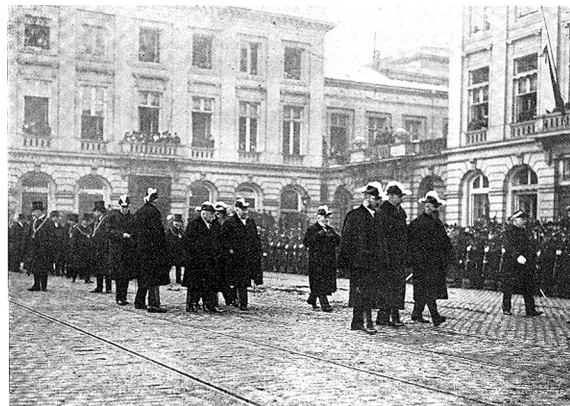
Maar daar verschijnt in de omkadering van een deur die met zwart en zilver behangen is een groepje, met wankelende schreden. Het zijn de koning en prins Albert. Allebei zijn zichtbaar aangeslagen. Ze dragen het grootlint van de orde van Leopold in rouw. De vorst steunt op de arm van zijn neef, wiens gebogen voorhoofd en neergeslagen ogen van een diep verdriet getuigen. Er moet een trap van twee treden afgedaald worden om de rouwkapel te bereiken. De koning aarzelt.

Prins Albert met zijn schoonbroers, rechts de hertog van Vendôme en links prins Karl von Hohenzollern

De lijkwagen, getrokken door 8 paarden

De ministers in de rouwstoet

De standaard van het 1e Reg Gidsen, gevolgd door de generaals

Hij houdt een ogenblik stil en zijn blik richt zich op de lijkbaar die men reeds wegdraagt. De hand die de koning op de arm van de prins had gelegd verkramp licht, grijpt zich vast, en de vorst daalt voorzichtig af...

Het is 10h30. Het kanon dreunt opnieuw. En plots, in de ijle lucht, beginnen de klokken van Sint Jacob op Koudenberg te luiden, zoveel ze maar kunnen. Korte bevelen weerklinken : Garde à vous. Portez vos armes!

Een salvo van musketten, klaroenen blazen te velde, de kist gedragen door de onderofficieren wordt op de lijkwagen gehesen. Het is een emotioneel moment. Iedereen ontbloot eerbiedig het hoofd, terwijl de stoet gevormd wordt.

Een detachement van de bereden gendarmerie opent de mars. Daarna komt een eskadron van de Burgerwacht, een muziekkapel van de Burgerwacht, de afvaardigingen van Burgerwacht en Leger, de muziekkapel van het 1^e regiment Gidsen die de staf en twee eskadrons van het regiment voorafgaan waarvan Zijn Koninklijke Hoogheid erekolonel was; talrijke generaals van Burgerwacht en Leger; de ministers van Staat en met portefeuille; de leden van de wetgevende Kamers; de geestelijkheid; het volledige huis van de graaf van Vlaanderen; de lijkwagen.

Dan zet de stoet zich langzaam in beweging. Onder een baldakijn, met gouden franjes, bekroond met zwarte pluimen, wordt de lijkwagen getrokken door acht met pluimen versierde paarden, met op het schabrak de wapens van de koninklijke familie geborduurd.

De lijkwade verdwijnt onder de mauve orchideeën, de witte chrysanten, een bloemenmassief dat beheerst wordt door een grote prinselijke kroon. Op de moiré-linten trekken vertederende opschriften het oog: *A notre bien-aimé père, Albert-Elisabeth – A notre cher grand’papa – A notre grand’père vénéré et tant aimé, Marie-Louise, Sophie-Joséphine, Geneviève, Charles-Philippe d’Orléans.*

De hoeken van het lijkkleed worden gehouden door de heren Simonis, ondervoorzitter van de Senaat, die de graaf de Merode-Westerloo, getroffen door een lichte griep, vervangt ; Schollaert, voorzitter van de Kamer ; graaf de Smet de Naeyer, minister van Financiën en Openbare Werken; Van den Heuvel, minister van Justitie; de Trooz, minister van Binnenlandse Zaken en Cousebant d’Alkemade, minister van Oorlog.

Onmiddellijk na de kist volgt, te voet, prins Albert met aan zijn zijden zijn schoonbroers prins Karl von Hohenzollern en de hertog van Vendôme. Onmiddellijk daarna generaal Jungbluth, aide de camp, en kapitein du Roy de Blicquy, ordonnansofficier van prins Albert.

De koning stapt in de eerste gala-berline helemaal in rouw uitgedost. Nemen mee plaats de kroonprins van Roemenië en de prins van Hohenzollern. In de tweede wagen nemen de hertog van Anhalt en Ludwig, prins in Beieren, plaats. In de derde de groot-hofmaarschalk en luitenant-generaal Bricoux, aide de camp. In de vierde majoor Graciolo, aide de camp van de prins van Roemenië, met majoor von Auer. In de vijfde luitenant-generaal Daelman, ereridder van prinses Cléméntine. In de zesde en zevende de hoogwaardigheidsbekleders van het huis van de koning.

De stoet komt langzaam op gang en begeeft zich naar de collegiale van Sint-Michiël en Sinte-Goedele langs het Koningsplein, de Koningsstraat en de Treurenberg. Twee eskadrons Gidsen sluiten de mars. Geen enkel incident op het parcours van de Regentschapsstraat tot de kerk.

De rouwstoet op het Koningsplein

De menigte is overal massaal en ingetogen. Geen schreeuw, geen woord, men hoort slechts het geroffel van de tamboers en de trompetten die te velde blazen bij het passeren van het stoffelijk overschot.

Het is 11h10 wanneer de lijkwagen halt houdt aan de zij-ingang van de collegiale. Alle hoofden worden ontbloot. De zware lijkkest in acajou, beslagen met zilver, is een ogenblik te zien onder het portaal, gedragen op de schouders van een sterke sec-

tie onderofficieren, dan verdwijnt ze in de kerk.

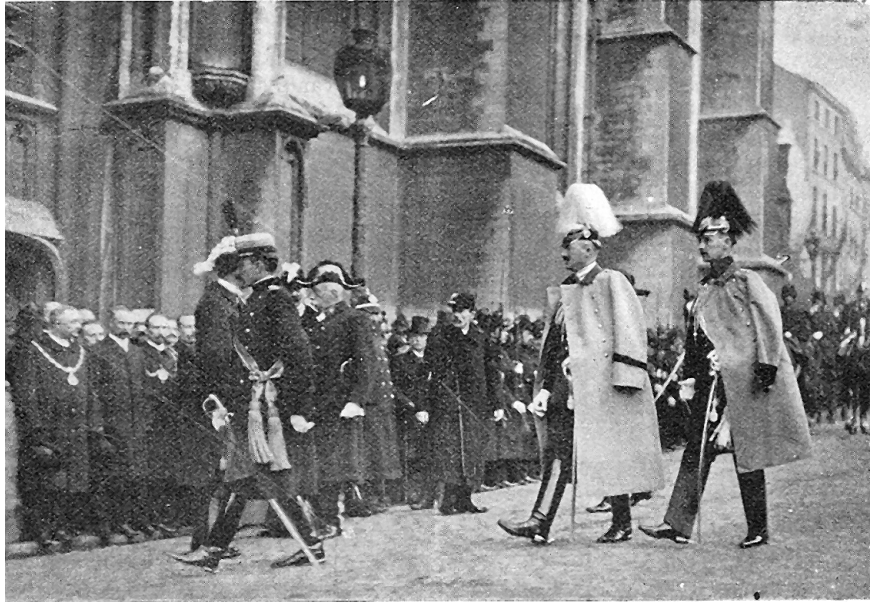
De koninklijke wagen komt eraan. De koning stapt traag uit, gevolgd door de kroonprins van Roemenië en prins Wilhelm von Hohenzollern. De koning lijkt diep aangedaan.

In Sint-Michiël en Sinte-Goedele

De oude collegiale had een eenvoudige maar imposante versiering van de beste smaak gekregen. De muren en de pijlers, tot de hoogte van het triforium, waren bespannen met zwarte draperieën afgeboord met zilver. Enorme piramides droegen een overvloedige verlichting. In het koor was de versiering hetzelfde. Een rij van kaarsen, opgesteld tussen de pijlers, verspreidde in het koor een bevend licht. Achter het altaar, toortshouders en piramides. Naast het altaar, langs de kant van het Evangelie, waren de troon en de zetels voorbehouden voor de leden van de koninklijke familie opgesteld. De troon en de zetels waren bedekt met crêpe. In het midden van de kruisbeuk, voor het kerkschip, voor de gelegenheid uitgebreid met twee tribunes opgesteld in de zijbeuken, de katafalk onder een koepel waaruit vier grote draperieën afdalen die bevestigd zijn aan vier pijlers. De katafalk, die ongeveer 6 meter hoog is, wordt omgeven door een vierdubbele rij van kaarsen. Op de katafalk, de mantel, de kepie en de generaalsdegen.

Zijne Eminentie kardinaal Goossens, aartsbisschop van Mechelen, omringd door de bisschoppen van Gent, Brugge, Doornik, Namen en Luik, door Mgr. Van den Branden de Reeth, aartsbisschop van Tyr, Mgr. Roelens, apostolisch vicaris van Hoog-Kongo, en gevolgd door talrijke geestelijken, neemt het lichaam in ontvangst en begeleidt de koninklijke stoet proces-siegewijs naar het koor.

De ordedienst binnen in de kerk is verzekerd door: in het zuid-portaal, door leerlingen van de Militaire School; in het noord-portaal, door een detachement Grenadiers; in het kerkschip, door een Liniecompagnie.

De erfprins van Roemenië, de prins van Hohenzollern en de prins Lodewijk van Beieren

Prins Albert en zijn schoonbroers voor het portaal van St-Goedele

Talrijke overheden hadden zich rechtstreeks naar de kerk begeven. In het koor, nabij de troon, de leden van het diplomatiek corps, volledig aanwezig; met aan hun hoofd Mgr. Vico, apostolisch nuntius. Vlak achter hen de leden van de Senaat, de magistraten van het Hof van Cassatie en de Hoven van Beroep. Langs de kant van het epistel nemen de leden van de Kamer plaats. Lager komen de secretarissen-generaal van de verschillende departementen, de hogere ambtenaren, het Rekenhof en de Raad der Mijnen. De tribune opgericht tegenover de troon is voorbehouden voor de leden van het militaire huis van de koning en van de graaf van Vlaanderen, voor de secretarissen van de Koning en van prins Albert, voor de voorzitters van het Hof van Cassatie en de Beroepshoven, voor de procureurs-generaal bij diezelfde Hoven, voor de heer De Mot en de voorzitter van de Provincieraad, enz.

Voor hun, in het koor, achter de troon van de kardinaal, de ministers van Staat en met portefeuille.

De religieuze plechtigheid kende een grandioos verloop. De kardinaal gaat voor, bijgestaan door E.H. Evrard, pastoor-deken van Sint-Goedele en E.H. Quirini, pastoor van de koninklijke parochie. De dienst wordt gezongen in het Gregoriaans. De liturgische liederen worden meesterlijk uitgevoerd door de koorknappen van Sint-Goedele, voor de gelegenheid versterkt. Bij de offergang wordt een *De Profundis* uit de XVIIe eeuw gezongen, begeleid door het orgel.

Na de mis worden de absouten gezongen door de kardinaal. Daarna, terwijl tien bedienden van de begrafenissen de kist komen halen, die op haar doortocht begroet wordt met nieuw tromgeroffel, scharen de bisschoppen zich rond de troon en begeleiden de koning en de leden van de koninklijke familie naar buiten.

Bij de uitgang heeft de kardinaal aan de koning het eerbiedig rouwbeklag van de bisschoppen van België overgemaakt. De koning heeft lange tijd de handen van de kardinaal gedrukt en hem bedankt. Hij leek erg bewogen. Tijdens gans de duur van de ceremonie – die eindigde om 12h30 – had hij een onverstoorbare houding aangenomen. Maar zijn blik was afwezig en gesluierd door een diepe emotie.

Het immens verdriet van prins Albert weerspiegelde zich in zijn gelaats-trekken toen de zware kist verdween onder het portaal, weggedragen op de tonen van de haast triomfantelijke hymne *In Paradisum deducant te angeli!*

Het was een ogenblik van algemene en bijna beklemmende emotie.

Te Laken

De lijkstoet wordt opnieuw gevormd om zich naar de kerk van Laken te begeven.

De stoet gaat langs de Treurenberg, de Koningsstraat, Paleizenstraat en Koninginnelaan. Op kop het 1^e regiment Gidsen, waarvan de standaard onmiddellijk voor de lijkwagen wordt gedragen. Links en rechts van de

wagen, vier onderofficieren van de Grenadiers, evenveel van de Karabiniers, van de Linie, van de Artillerie en de Jagers te voet, en acht van de Gidsen.

De generaals Verstraete en Theunis draven met blanke sabel links en rechts van de koninklijke koets, die voorafgegaan wordt door twee pikeurs te paard.

Aan de rechterkant wordt de eer bewezen door de twee infanterieregimenten van Brussel, de artillerie van de Burgerwacht, de Jagers te voet, de wachten van Sint-Joost en Schaarbeek; aan de linkerkant door de artilleristen van het leger, met hun stukken, een bataillon van het 13^e Linie, de Karabiniers en het 9^e Linieregiment.

Als het lijk voorbij de residentie van de Jezuïeten en de Sinte-Mariakerk komt luiden uit de torens van die kerken de doodsklokken. De burgemeesters Frick en Huart-Hamoir met hun politiecommissarissen bevinden zich aan het begin van het grondgebied van hun gemeente.

In Laken is het de politiecommissaris, gedelegeerd door de heer Bockstael, die deze functie waarneemt.

Op de Koninginnelaan, die zwart ziet van het volk, maken de wachters van Schaarbeek en het 9^e Linie een flankbeweging en marcheren met het geweer op de schouder langs het lijk en de personen die het begeleiden, vormen een haag en lopen uiteindelijk voorop om in de omgeving van het Onze-Lieve-Vrouwvoorplein met de wapens de eer te bewijzen.

De spoorwegovergang op de laan wordt bewaakt door zeer talrijke agenten van de spoorwegen. Het voorplein is volledig vrijgemaakt: het publiek wordt op de voetpaden gehouden door afsluitingen, waarvoor de Burgerwacht en de pompiers van Laken de haag vormen. Het is 1h15 als de kop van de stoet het voorplein bereikt.

Reeds voor 1h was de gravin van Vlaanderen aan de kerk toegekomen, vergezeld van de koningin-moeder van Saksen, de prinsessen Elisabeth en Cléméntine, de hertogin van Vendôme, en de dames van het huis van Vlaanderen. Hunne Koninklijke Hoogheden werden ontvangen door pastoor-deken Coremans en burgemeester Bockstael, en naar het koor geleid waar zetels voor hun voorbehouden waren.

Het koor is met zwart behangen, evenals de kolommen en pijlers van het grote schip, de kapellen en het portaal; de lichtkronen, de kandelaars en de wandversieringen zijn bedekt met crêpe. Een hoge katafalk staat opgesteld in de kruisbeuk, onder een opgehangen baldakijn met rouwdraperieën. Bomen van licht, bedekt met kaarsen, vervolledigen de rouwversiering. De erewacht wordt waargenomen door een compagnie Grenadiers.

De geestelijkheid, in superplie, staat opeengepakt onder het portaal; de heren Bockstael, burgemeester, Houba, gemeentesecretaris, vergezeld van de meeste schepenen en gemeenteraadsleden, evenals de barons Goffinet en de heer Carton de Wiart, secretaris van de koning, wachten de stoet op op de trappen van het portaal.

Het is 1h25 wanneer de kist, van de lijkwagen geladen, aan de voet van het perron van de kerk ontvangen wordt door de parochiegeestelijkheid.

Achter de kist, die de kerk is binnengedragen, komt de koning, steunend op de arm van prins Albert, die zeer ontroerd is. Ze worden onmiddellijk gevolgd door de hertog van Vendôme en prins Karl von Hohenzollern, de kroonprins van Roemenië, de prins van Anhalt, de prins van Hohenzollern en hun gevolg.

De koning gaat in het koor zitten, aan de kant van het epistel, met aan zijn rechterkant in volgorde de prinsen Albert, de hertog van Vendôme en prins Karl van Hohenzollern. Het gevolg van de koning en de prinsen neemt plaats op stoelen die aan dezelfde kant zijn opgesteld; het diplomatiek corps neemt plaats aan de overkant. Rond de katafalk zijn de laden van het huis van de graaf van Vlaanderen in een halve cirkel geplaatst met het gezicht naar het altaar.

Z.E. kardinaal Goossens, aartsbisschop van Mechelen, zingt de absoutes. Een bevel weerklinkt: de tamboers roffelen te velde. De onderofficieren dragen de kist in de crypte, waarvan de trappen bedekt zijn door een hellend vlak om het manoeuvre te vergemakkelijken. De grote ondergrondse ruimte is verlicht door een menigte kandelaars met kaarsen.

De kelder waarin prins Boudewijn rust, links van de trap die naar het kerkhof voert, is opengemaakt. De gapende opening is afgezet met zwarte gordijnen afgeboord met zilver. Het is voor deze kelder dat de kist wordt neergezet en de kardinaal-aartsbisschop de laatste gebeden uitspreekt. De koning, steunend op de arm van graaf d'Oultremont, is zichtbaar aangedaan, evenals prins Albert.

De kardinaal heeft het *requiescat in pace* uitgesproken. De onderofficieren heffen opnieuw de kist op en doen ze binnenschuiven in de kelder, waarvan in het onderste gedeelte reeds prins Boudewijn rust. Aldus liggen de stoffelijke overschotten van vader en zoon boven elkaar.

De rouwplechtigheid is afgelopen.

Kardinaal Goossens richt enkele woorden van rouwbeklag tot de koning. Zijne Majesteit dankt.

De koning buigt voor de kelder waarin zijn geliefde broeder rust. Dan doet hij de ronde van de crypte en groet elk graf waar de zijnen rusten.

De koning trekt zich terug met de prinsen van zijn familie en de hoogwaardigheidsbekleders, terwijl de getuigen die aangeduid zijn voor het ondertekenen van het proces-verbaal van de begraafing zich van deze formaliteit kwijten.

Terwijl in de crypte groten der wereld, priesters, soldaten, diplomaten, en werklieden zich vermengen in een gemeenschappelijk gevoel van eerbied en droefenis, trekt Hare Koninklijke Hoogheid de gravin van Vlaanderen zich zonder ceremonieel aan de arm van haar zoon terug, en de droefenis van de echtgenote en de droefenis van de zoon vermengen zich in een roerende en oprechte eenvoud.

DE ZANGVOGELS TE LAKEN. DEEL II.

Steph Feremans

Georges Dumont en Myriam Dauven¹ verhalen in hun biografie van de koningin hoe ze ergens in de jaren 1920 reeds door de Londense dierkundige Julian Huxley aangemoedigd werd om de vogels in het park van Laken op wetenschappelijke wijze te inventariseren en hun gezangen op plaat vast te leggen. Dezelfde Huxley zou jaren later samen met Ludwig Koch diens derde Britse 'klankboek' produceren, getiteld *Animal Language*.

In 1927 maakt de koningin kennis met Albert Einstein. Willem Erauw beschrijft in zijn studie² hoe zij samen met hem (en Albert Schweitzer) een soort religieus pantheïsme deelde, stoelend op een romantische en muzikale wereldbeschouwing. Einstein kwam regelmatig op bezoek in Laken en zou na zijn emigratie naar de VS met haar blijven corresponderen, daarbij zoete herinneringen ophalend aan hun vele muzikale uren samen. Of hij ook zo aangegrepen werd door vogelzang is mij niet bekend, maar ze maakten ongetwijfeld enkele wandelingen in het park waarbij mogelijks het vogelgezag ter sprake kwam.

De oudste stukken in het privé-archief van koningin Elisabeth van het fonds aangaande de zangvogels dateren uit 1928. Die behelzen enige krantenknipsels en een brief van de heer Van Straelen, de al genoemde directeur van het Natuurhistorisch museum in de Vautierstraat, die de koningin attendeert op de oprichting van een aparte ornithologische dienst sinds het jaar voordien, onder leiding van Charles Dupond. Deze ornitholoog zou later bij de eigenlijke opnamen soms assisteren en ook de eerste ontwerpstukken schrijven over verschillende vogels, maar deze werden uiteindelijk niet gebruikt.

Eind jaren twintig ontmoette de koningin op een diner bij de Franse ambassadeur de heer Jacques Delamain, auteur van de toenmalige bestseller "Pourquoi les oiseaux chantent". Deze liet zich graag verhalen om in het Lakense park het vogelbestand te exploreren, wat dan ook geschiedde in juni 1929. Het was blijkbaar een zeer aangename tweedaagse die hij daar doorbracht tijdens welke hij het gezelschap van hare majesteit en koning Albert zeer kon smaken. De resultaten van die verkennende wandeling werden echter pas acht jaar later gepubliceerd in de *Revue des Deux Mondes*³.

De ontijdige dood van koning Albert deed de koningin even van het voorplan verdwijnen, maar dat ze niet enkel een natuurvriend en

---

¹ G.H. DUMONT en M. Dauven, *Elisabeth de Belgique, ou les défis d'une reine*, Fayard, Paris 1986

² W. ERAUW, *Koningin Elisabeth. Over pacifisme, pantheïsme en de passie voor muziek*, Gent 1995

³ J. DELAMAIN, *Les Oiseaux de Laeken*, *Revue des Deux Mondes*, Parijs, 1/4/1937. Dit artikel werd hernomen in PDF op de cd-rom van de heruitgave.

minnares der kunsten was, maar ook een bijzonder koppige dame zou later nog blijken...

The making of - part I

Portret van Julian Huxley door Jacob Kramer

Het was in maart 1937 dat koning Leopold III tijdens een receptie op de Belgische ambassade in Londen aan Julian Huxley vertelde hoezeer hij zijn moeder wou plezieren met opnamen van de vogelzang in hun Lakens park. Huxley vertelde dit aan Koch die hem sprak over de technische moeilijkheden die daarmee gepaard zouden gaan. Hij schatte de prijs hiervoor tussen de 250 en 300£ per week. In haast identieke bewoordingen als in Kochs eigen 'Memoirs' van bijna twintig jaar later beschrijft Huxley de dag nadien dit gesprek in een

brief aan een zekere 'Willy' (de Grunne, grootmeester van koningin Elisabeth). Hij geeft daarbij ook Kochs privéadres door en zijn politieke status. Die zou niet door een 'niet-arische' (lees joodse) gesteldheid gemotiveerd worden, maar vanuit een vredelievend niet-nationalistisch gedachtegoed.⁴ Hij raakt ook vluchtig het idee aan van het 'klank-instituut'⁵, een droom die Koch zijn hele leven is blijven koesteren en waarvoor het museum in Tervuren een goede locatie zou zijn...

De Grunne's reactie is in de eerste plaats eerder negatief: hij schrijft aan de koningin dat haar plannen inderdaad onuitvoerbaar zijn voor niet-technici, dat het weken zou duren en dat hij (terecht) veronderstelt dat ze daarbij zal willen assisteren, en er minimaal een voorschot van 45.000 BEF nodig zal zijn. Ondanks Elisabeths doorbijten kan ik me niet van de indruk ontdoen dat graaf de Grunne ook tijdens het verdere verloop van de opnamen en de boekproductie de zaken niet bepaald versnelde, dit in tegenstelling tot graaf de Streel.⁶

⁴ Zijn vriend Max Nicholson zou in een interview in 1995 het tegengestelde laten verstaan, en dus zou Koch wel joods geweest zijn, maar dan is het wel bijzonder vreemd dat hij in zijn memoires daar niet zelf over uitweidt.

⁵ Koch had reeds vroeg onderkend dat vele geluiden, weze het van dieren of talen van mensen, toespraken en muzikale expressies het risico liepen voorgoed verloren te gaan indien niet geregistreerd en zorgvuldig bewaard. Een uitgeschreven voorstel ter zake werd ook aan koningin Elisabeth bezorgd.

⁶ Ter illustratie van deze stelling weze nogmaals verwezen naar het reeds geciteerde onbegrip van de Grunne aangaande het concept van een 'livre-sonore' in september '39, meer dan een jaar na het beëindigen van de opnamen.

Vooral Leopold III zelf is in eerste instantie gehaast om zijn moeder dit 'cadeau' te kunnen doen, maar denkt daarbij nog steeds in de eerste plaats aan opnameapparatuur die men zelf bedienen kan en vraagt uit te zoeken waar die te vinden is. De Grunne's antwoord in die zin naar Huxley vertrekt op 1 april. In een brief van 14 april meldt de Grunne aan Huxley dat de koning hem dagelijks lastig valt⁷ nu de lente volop begonnen is. Die kruist het antwoord dat op 15 april uit Londen vertrok en waarin Huxley de suggestie van Koch aanhaalt om een klankboek te maken voor Franstalige landen, zoals de koningin er reeds één in haar bezit heeft van het duo Koch-Nicholson.⁸

Op 8 juni is het dan de beurt aan Huxley om aan de Grunne te vragen waarom Koch nog steeds niets vernomen heeft uit Brussel. Op 18 juni antwoordt de grootmeester dat de koning en Elisabeth te lang getwijfeld hebben maar nu voorstellen om er volgende lente werk van te maken, wat genoeg voorbereidingstijd biedt. Het eerder door Huxley ingeschatte bedrag vormt geen enkel probleem en hij vraagt of het mogelijk zou zijn Koch vooraf te ontmoeten, bijvoorbeeld in oktober. Huxley gaat daar op in en zal in oktober Koch nogmaals aanbevelen als een bekwaam, aangenaam en rechtvaardig persoon die niet op overdreven geldgewin uit is.

Daarna ving tussen Koch en Graaf de Grunne een correspondentie aan, waarin tijdsduur en kostprijs ter sprake kwamen. Eerst stelt Koch voor om op 28 oktober af te reizen en verheugt hij zich in de belangstelling van "Le Roi Albert", waarbij het niet duidelijk is of inderdaad de gedeelde interesse van wijlen Albert I bedoeld wordt dan wel – uit onwetendheid? - deze van Leopold III. Omwille van het allerheiligenfeest werd er tenslotte een afspraak gemaakt voor een verkennend gesprek met hare majesteit op 4 november van dat jaar, een gesprek dat aanving in de vroege namiddag en zou duren tot elf uur 's avonds. Na afloop had Koch het gevoel vrienden voor het leven gemaakt te hebben, en was hij erg onder de indruk van Elisabeths kennis van zaken betreffende vogels, hun gewoonten en hun gezang. Hij was dan ook vol lof en dankbaarheid in een briefje dat hij vanuit hotel George VI op het Vrijheidsplein in Brussel verstuurde op 6 november. Op 11 november volgt nog een gelijkaardige dankbrief naar de Grunne, die hem op 19 november op zijn beurt bedankt en informeert of hij in Engeland eenvoudig te bedienen opnameapparatuur zou kunnen vinden. Koch vindt de hem bekende apparaten echter slechts speelgoed maar zal toch informeren bij de juiste personen. Even later zal

---

⁷ Archief van het Koninklijk Paleis, Secr. El. Div.K/20. In dit fonds zit een massa correspondentie tussen de Grunne of de Streele en Koch, thematisch eigenlijk allemaal thuishorend in het eerder geciteerd fonds 'Oiseaux Chanteurs.' Beide fondsen dienen samen geconsulteerd te worden, ik zal dan ook wanneer niet echt noodzakelijk geen verder onderscheid maken in dit voetnotenapparaat.

⁸ Waarschijnlijk het eerste van de twee hieronder geciteerde. Koch zou haar later nog vele opnamen (ook muziek en toespraken e.d) bezorgen.

Nicholson, E.M. and Ludwig Koch. Songs of Wild Birds. London: H.F. & G. Witherby, 1936. Nicholson, E.M. and Ludwig Koch. More Songs of Wild Birds. London, H.F. & G. Witherby, 1937.

hij een kopie doorsturen van het antwoord van de 'Electrical and Musical Industries Ltd', gevestigd op Abbey Road, waarin die bevestigen dat zulk een 'home equipment' niet bestaat. Toch zal hij zijn naspeuringen verder zetten via Amerikaanse contacten, tot de Streele hem op 7 januari 1938 meldt dat het niet meer hoeft, want ook de Grunne blijkt een doorbijter: die zal later dat jaar zelf in Berlijn een apparaat aankopen op eerdere aanwijzingen van burggraaf Jacques Davignon. Intussen heeft Ludwig Koch op 23 december het principiële geschreven akkoord bekomen om met de plannen door te gaan. Hij had hierop aangedrongen om alvast de voorbereidselen aan te vatten. In Brussel wordt Van Straelen verzocht om in te staan voor de coördinatie van het project en de teksten van het begeleidende boek. Op 26 januari dringt Koch aan op een ontmoeting met Van Straelen, waarna deze op 31 januari op de proppen komt met een summier werkschema dat in januari 1939 zou moeten uitmonden in de publicatie van een klankboek. Zowel Koch, de Grunne als Elisabeth zelf winden zich even op over de laksheid van de directeur van het natuurhistorisch museum, maar op 11 februari vindt dan toch een vergadering plaats waarna een begroting en contract opgemaakt worden. Verantwoordelijke uitgever wordt de administratieve commissie van het patrimonium van het natuurhistorisch museum. Men gaat uit van drie weken opnamen en een eventuele vierde indien de klimatologische omstandigheden dat vereisen, en men voorziet ook al eventueel elders opnamen te maken indien dit technisch gezien nodig zou zijn. Qua tekst rekent men op minstens een voorwoord van hare majesteit. Dan reeds denkt men aan een vijfduizendtal exemplaren (met weliswaar slechts drie platen) waarvan 4800 voor verkoop bestemd worden aan 165 of 175 BEF. Men schat de totale kost op ongeveer 400.000 BEF. Het auteursrecht van Koch belooft 750£⁹, in drie schijven uit te betalen, een eerste bij het afleveren van de platen, een tweede bij de start van de verkoop en de derde al naargelang het verloop van de verkoop.

Amper één dag later reeds meldt Koch aan de Grunne dat de geluidshinder van het station van Schaarbeek een ernstig probleem zal stellen.

In maart 1938 kwamen de 16¹⁰ kisten met opnamemateriaal toe in Laken, zoals beloofd door Koch in een brief van 3 maart aan de Streele, hem dankend voor een telegram¹¹ en vragend dat na de behouden aankomst van het materiaal men hem dit ook per telegram zou melden zodanig dat hij zelf dan op 13 maart hoopte te vertrekken. Op 16 maart arriveerde Ludwig Koch te Laken, in gezelschap van Davidson, geluidsingenieur en kregen ze enkele kamers toegewezen in het kasteel. Van Straelen

---

⁹ 1 shilling per plaat, evenveel als de perskosten, maal 15000 (men dacht toen nog aan drie platen op 5000 exemplaren); de toenmalige wisselkoers bedroeg 146 BEF voor 1£

¹⁰ elders vond ik het getal 96, maar de verzendingsnota van Electrical and Musical Industries Ltd is duidelijk: 10 kisten en nog eens 6 met wassen platen, samen goed voor ongeveer 400 kg.

¹¹ De tekst van het telegram van 2 maart luidt als volgt: "Birds in great activity at Laeken", een bijna woordelijke herinnering die in Koch's mémoires verschijnt als: "Come as soon as possible. Birds are in full song."

bezorgde aan de grootmeester dan op 15 maart een eerste tekstontwerp, een 'kader' veeleer waarin de als noodzakelijk beschouwde elementen aan bod komen.

Op 20 april verzoekt de Streef Van Straelen vervroegd terug te komen uit zijn vakantie aan zee: de opnamen duren reeds langer dan gepland en de koningin is te enthousiast om ze nu al te stoppen. Een vergadering drong zich op want de dag voordien had Koch nog een bijkomende week vanaf 8 mei (hij ging intussen naar Londen) gevraagd en daarenboven minstens twee weken om de selectie te maken en de teksten met Elisabeth voor te bereiden (in juni, na het Concours Isaye). Na die vergadering schoot Van Straelen weer in actie en schreef hij een uitgewerkt voorstel voor de 15.000 platen (eventueel 20.000) naar de platenmaatschappij, de Radiophone Company. Van die vergadering werd ook nog een aparte nota opgesteld over het "Sound-Institute", een soort intentieverklaring veeleer om de realiseerbaarheid van zulk een instituut te onderzoeken.

Op 7 mei schrijft Koch dat hij pas op de 10de in Brussel zal toekomen en vraagt om een onderhoud om de fotografische aspecten van het boek te bespreken, waarbij hij laat doorschemeren dat hij dit wel zelf wil doen. In een handgeschreven briefje van 12 mei dringt hij daar nogmaals op aan, zeggende dat zijn dochter best in staat is hem daarbij te helpen¹², of anderen die hij daartoe zou verzoeken. De Grunne schrijft daarop naar de koning in de hoop een definitieve termijn te kunnen stellen aan de voortdurende werkzaamheden, Koch zelf bevestigde hem dat de 226 wassen platen inmiddels voldoende materiaal bevatten om vier platen van te 'trekken'. Op 6 juni schrijft Koch aan de Grunne dat hij eind die week zou vertrekken en vooraf Van Straelen nog wenst te spreken, want die zou bij zijn terugkomst in juli met vakantie zijn. Op 22 juli stuurt Koch de onkostennota's van zijn laatste verblijf van 21 juni tot 8 juli en meldt dat hij sindsdien dagelijks in de weer is met zes technici om de opnamen te selecteren, maar nu eerst verder werken moet aan

"Animal Language", een klankboek dat hij samen met Julian Huxley maakt op basis van opnamen van het jaar voordien. Hij hoopt op 25 juli terug in Laken te staan.

Uit een nota van Koch (aan de Streef?) van 26 augustus¹³ blijkt dat Elisabeth uiteindelijk beslist heeft dat het werk de titel "Oiseaux chanteurs de Laeken" zal dragen, voorheen was reeds beslist dat de platenlabels haar naam niet zouden vermelden. Hij stelt voor om de verdere details met de Parlophone Company zelf in handen te nemen.

¹² Zijn dochter, Erica Koch zou later inderdaad zijn vaste fotografe worden, zie bvb de hoesfoto van zijn 'Memoirs' in de bonus tracks van de cd-rom.

¹³ In het Nederlands dienen de platenlabels de titel "Zoo zingen de vogels te Laken" te dragen (Van Straelen aan Koch, 15/9/1938) Wanneer uiteindelijk in 1952 deze op de markt komen zal de uitgever zich verplicht zien het Hof te excuseren voor het gebruik van die inmiddels verouderde spelling.

Diezelfde datum vertrekt de factuur van de Parlophone Company naar Van Straelen. Daaruit leren we dat de feitelijke opnamen uiteindelijk 35 dagen in beslag namen, of m.a.w. vijf weken van welke de eerste drie aan 500£ gefactureerd werden en de laatste twee aan 150£. Samen met transportkosten e.a. bedraagt het totaal voor dit onderdeel 895£.

Hoe de opnamen dan gedurende die enkele maanden plaatsvonden, weliswaar met enkele tussenpozen verliepen en niet enkel in Laken, maar dus ook in het Meerdaalwoud en op het domein te Boechout, leest u best uit eerste hand, zowel in het 'klankboek' zelf als in de mémoires van Koch. Het staat buiten kijf dat tussen beide protagonisten een sterke band groeide, zoals blijkt uit dit kattedelletje van Ludwig Koch, geschreven aan het einde van die intense maanden. Het drukt op een nu als naïef te bestempelen, maar bevlogen poëtische wijze zijn diepere gevoelens uit voor Elisabeth¹⁴.

Een poging om in het Nederlands een zelfde rijmelarij te plegen kan als volgt klinken:

Zoals zo dikwijls in mijn levensloop
Wachtte ik ook vandaag, vergeefs,
Maar deze keer blijft ze levende, de hoop
op een snel en lang weerziens reeds!

Getekend "Ludwig de Vogelaar"
11.08.1938

Twintig dagen later zou hij definitief afscheid nemen. De afscheidsbrief die daarmee gepaard ging verdient een volledige vertaling in deze tekst in plaats van in een voetnoot: hij verhaalt van Kochs eigen gevoelens en diens stijl om deze over te brengen, en die is zo persoonlijk én beleefd tegelijkertijd dat het een hoogst opmerkelijk schrijven blijft:

Kasteel van Laken

31 augustus 1938

*Liefste Koningin,
Het hierbij gevoegde Nederlandstalige¹⁵ manuscript is, zoals mij door de Heer M. Droogmans toevertrouwd werd, nog niet persklaar. Hij wenst het later nog om te werken.*

---

¹⁴ Zie achterkaft. In andere brieven spreekt hij de Koningin aan met Liebe Lieschen of Fleisichen Lieschen (Vlijtig Liesje), sa Faisane Royale of die Chinesin, zoals in een brief van 25/5/1963. Andere historici durven dan wel eens verdergaande hypothesen uiten. Ik verwijs hier naar Jan Van Den Berghe, 'royalty-watcher' en auteur van *In de schaduw van de kroon. Mythes en schandalen rond het Belgische Koningshuis*, Manteau, Antwerpen 2005, p. 167 ev., maar wij hebben geen enkele grond om te spreken van iets meer dan een innige vriendschap.

¹⁵ In de oorspronkelijke tekst gebruikt Koch het woord "Flämisch". Heden niet meer gebruikelijk in deze context.

Bij het doorlezen van het werk kan Hare majesteit wellicht vaststellen of bepaalde passages, vergeleken met de oorspronkelijke Duitse tekst, inhoudelijk aan duidelijkheid inboeten of integendeel er zelfs iets aan toevoegen. Voor elk wijzigingsvoorstel is evenwel de materiële "kruisspin" bevoegd¹⁶.

Maar nu moet ik er ernstig aan denken om afscheid te nemen. Het gevoel dat mij vandaag aangrijpt moet ook de oude Adam ervaren hebben toen hij uit het Aards Paradijs verdreven werd, maar hem restte geen hoop meer op terugkeer iets wat ik wel nog durf.

En ik neem nog veel meer mee: herinneringen aan heerlijke opgedane indrukken en het gevoel hier te hebben verbleven, omringd door uiterst lieve en uitgelezen mensen, voor wie ik voor de verdere duur van mijn leven de innigste en hartelijkste gevoelens zal blijven koesteren.

Daarbij komt nog de allerhoogste achting voor die zeldzame Dame, kunstenares en natuurvriendin, waarvan de begeestering en universele kennis mij steeds opnieuw fascineerden.

Hartelijkste dank dan ook voor al dat lieve en schone.

Moge onze samenwerking tot de voltooiing van de werkzaamheden in dezelfde harmonieuze omstandigheden verlopen en zelfs daarna nog blijven voortduren.

De komende drie weken zullen nu wel volledig in het teken staan van rust, herstel en ontspanning. Hiervoor wens ik U het allerbeste!

Mag ik U ook vragen, Majesteit, de Koning, voor wie ik een oprechte en innige waardering koester, eens te meer mijn dankbetuiging over te maken voor alles wat hij voor mij gedaan heeft.

In diepe verering verblijf ik, Majesteit, Uw dienstwillige

Ludwig Koch

De lezer weet reeds dat dit geen vrome wens zou blijven, en zij mekaar naar aanleiding van de concrete uitgave nog zouden ontmoeten maar ook bijna dertig jaar later lopen ze eens te meer elkaar toevallig tegen het lijf in de Londense ambassade en ook hiervan is de schriftelijke neerslag als uitermate lyrisch te omschrijven¹⁷. Toevallig? Kochs voorliefde voor adel en royalty kennende wist hij waarschijnlijk goed hoe haar te vinden...

---

¹⁶ Koch gebruikt hier het woord "Kreuzspinne". Mogelijks doelt hij hiermee op Van Straelen die een specialist van de geleedpotigen was (crustacea en decapoda) of was het een metafoor voor het begrip "redactiecomité", een net van specialisten die de eindredactie van de tekst voorbereidt (Van Straelen, Dupond, de Strel en de Grunne)? Mijn voorkeur gaat naar het eerste.

¹⁷ Koch herinnert hieraan in een brief van april 1965 die hij zowel in het Engels, het Frans als het Duits schrijft, en aanvangt met: "Your Majesty, meine innigstgeliebte Freundin, Eins, Zwei, Drei im Laufschritt, Eilt die Zeit, wir eilen mitt!!!. Hij eindigt als volgt: "Avec tous nos amours les plus cordiales, Papageno, Papagena, Ein Mädchen oder Weibchen wünscht Papageno sich, Denn so ein süßes Täubchen wär Seligkeit für sich.." Zij zal op 14 mei nog antwoorden dat ze gezien haar gezondheidstoestand geen verre verplaatsingen meer kan doen, maar ze nodigt hem en zijn vrouw zeer graag uit om naar België te komen.

De pedagogische tuin "Albert Street"

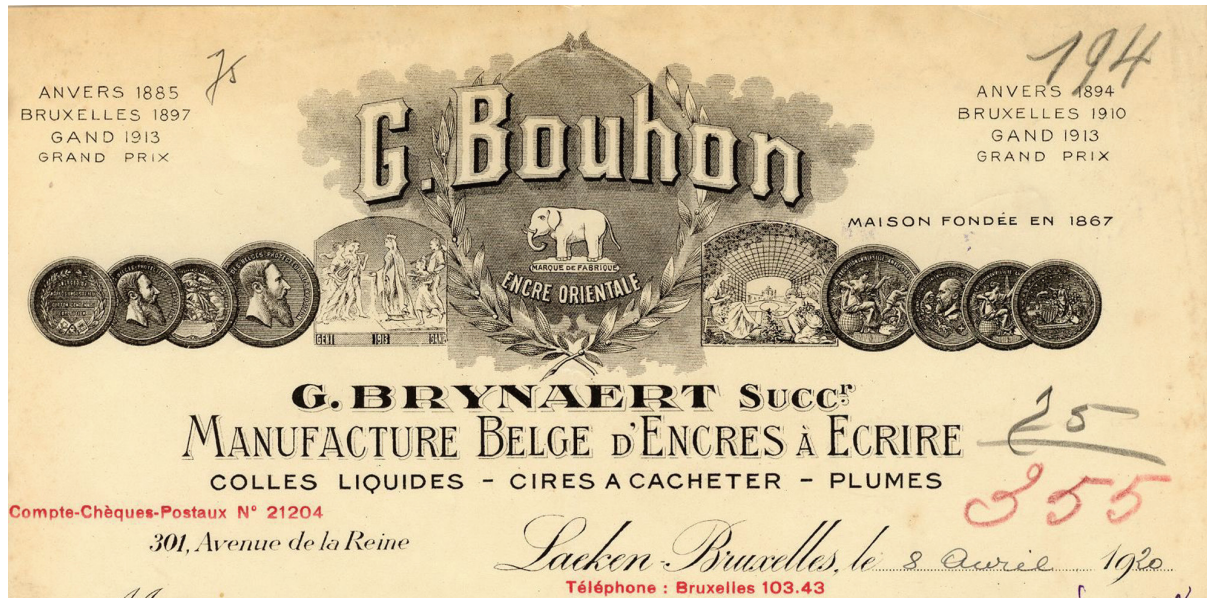
Jean Pierre Van Hautezem

In het kader van het wijkcontract "Paleizen over de Bruggen" (2002-2006), beogde de stad Brussel de aanleg van moestuinen voor de inwoners uit deze zeer oude en verwaarloosde wijk die eertijds behoorde tot het gehucht "Kleen (klein) Boomken", enerzijds begrensd door de oude weg Brussel-Antwerpen (de huidige Paleizenstraat over de Bruggen maakte er deel van uit), en anderzijds door de beddingen van de kleine Zenne (Leybeek) en de Molenbeek. Het grootste deel van het gehucht werd in de voorbije eeuwen opgeslorpt en ingepalmd door het huidige koninklijk domein.

Op aangeven van de buurtbewoners stelde het stadsbestuur een stukje ingesloten braakliggende grond voor van een goede 30 are groot, geprangd tussen de spoorwegbedding van de lijn Brussel-Gent, de Alban-Chambondoorgang en de huizenblokken van de Koninginnelaan en de Albertstraat, dat via een erfdiensbaarheid ten laste van de NMBS langs deze laatste straat te bereiken is. Het was toen ook de bedoeling een tweede ingang te creëren aan de Koninginnelaan ter hoogte van de Alban-Chambondoorgang. De stad Brussel verwierf deze eigendom in hoofde van openbaar nut op achttien december 1980. Het is ons compleet onduidelijk wat het nut, al dan niet openbaar, op dat ogenblik wel geweest kan zijn. Ze verkreeg het perceel van de echtgenoten Fernand Brynaert-Sorges die er het fabriekje G. Bouhon runden tot in 1974. Hij was de zoon van G. Brynaert die de opvolger was van de stichters van de "Manufacture Belge d'Encres à Ecrire" G. Bouhon. Dit bedrijf werd in 1867 op de Antwerpsesteenweg opgericht en verhuisde in 1879 naar een fabriekje dat op voornoemde grond neergepoot werd en in 1985 gesloopt na jaren leegstand en verloedering. De eigenaars zelf woonden in de Koninginnelaan 301, waar zich ook de kantoren bevonden. Aan de achterzijde van dit gebouw was een ingang naar het fabriekje en was er ook een grote geschilderde reclame met logo aangebracht op de achtergevel waar de treinreizigers niet naast konden kijken en die bij een uitvergroting van een

oude ansichtkaart nog te bespeuren valt. Zoals deels uit het fraaie briefhoofd van het bedrijf G. Bouhon blijkt, vervaardigden en/of verkochten zij niet alleen allerhande inktsoorten, met als specialiteit Oostindische (in hun logo stond overigens een olifant die hiernaar verwees) inkt die bij ons verkeerdelijk weleens Chinese inkt genoemd werd, maar ook vloeibare lijm, pennen en potloden, stempeldozen en was voor zegelmerken.

Omdat na een milieustudie bleek dat de site erg aangetast was door loodvervuiling, stapte men noodgedwongen af van het oorspronkelijk idee van moestuinen. Na een bezoek aan het "Camley Street Natural Park" in Londen koos men voor een gelijkaardige aanleg van een pedagogische tuin en werd om het communautaire gekissebis te overstijgen gekozen voor deze Engelse naamgeving. Dit project was blijkbaar wel verenigbaar met het niveau van vervuiling en had tot doel een plaats te scheppen waar de schoolgaande jeugd en de inwoners de natuur met een didactische ondersteuning konden benaderen. Hiervoor werd op 12 april 2005 de VZW "Albert Street" Pedagogische tuin opgericht onder impuls van mevr. Van Hees. Nadat de VZW op 12 oktober 2005 een conventie hieromtrent afsloot met het Brussels Hoofdstedelijk Gewest en de stad Brussel, ondertekende zij op 22 maart 2006 een erfpacht van 27 jaar met deze laatste ten belope van 1 symbolische euro per jaar. Nadat de erfpachtverlener een stedenbouwkundige vergunning aflevert op 15 juni 2006 met daarbovenop op 24 juni 2006, jawel, het akkoord voor het plaatsen van moestuintjes, maar dan wel in bakken op 1 meter boven de grond, wordt het pedagogisch tuintje, met inbegrip van een kunstmatige vijver, tussen juli en december 2006 uitgevoerd en afgewerkt naar het model van een natuurreserveaat. Uitzondering op de regel vormt de woekerplant Fallopia Japonica die de neiging heeft alle andere gewassen te verdringen. Iedere derde zondag van maart tot oktober worden er onderhoudswerkzaamheden gepland om onder meer deze woekerplanten uit te roeien. De VZW bena-

drukt dat het volledige project op tijd en met minder dan 40% van het toegekende budget ten belope van € 250.000 werd verwezenlijkt. Op 5 mei laatstleden werd de pedagogische tuin door burgemeester Freddy Thielemans, belast met de coördinatie van de wijkcontracten, ingehuldigd. Tenslotte werd op zondag 27 mei 2007, toevallig – of niet – de dag van het park, de eerste animatie in samenwerking met het “Centre Paul Duvigneaud” georganiseerd. Het betrof hier o.a. een rondleiding met als thema “lieveheersbeestjes en andere insecten”. Die dag sloot de VZW ook een samenwerkingsverband af met het “Camley Street Natural Park” van de Londense “Wildlife Trust”. Het is de bedoeling om de samenwerking tussen hun respectieve projecten verder te zetten met daarbij het voornemen om goede praktijken, natuurkennis, bewustmakingsmethodes in het stadsmilieu over de natuur en bewonersparticipatie bij het beheren van de site, uit te wisselen.

De site is beveiligd met hekkens, niet alleen om de veiligheid van de blendende burens te garanderen, maar ook om de bezoekers de toegang tot de spoorlijn onmogelijk te maken. De tuin is op aanvraag toegankelijk voor scholen, bewonersgroepen en organisaties. De ingang ligt op de hoek van de Albertstraat en de Paleizenstraat over de Bruggen, naast de schitterende spoorwegbrug uit 1946. Vandelen of amokmakers hebben al meer dan eens het straatnaambord van de Albertstraat gewijzigd in dat van Albert I straat. Ten onrechte, want de Albert die hier bedoeld werd is de hertog van Saxon-Teschen, echtgenoot van aartshertogin Maria-Christina,

samen gouverneurs-generaal van de Oostenrijkse Nederlanden tussen 1780 en 1792, die in 1781 even verderop de grond kochten waar later het kasteel van Schoonenberg, heden het kasteel van Laken, op gebouwd zou worden.

Contactgegevens:

"Albert Street" Pedagogische tuin VZW

Jan Bollenstraat, 26

1020 Brussel

Tel: 02.428.75.27

E-mail: Albertstreet@skynet.be

Afgevaardigd beheerder : Smeyers Jean Louis

Voorzitster : Georgette Van Hees

Nvdr.: op zondag 1 juli aanstaande, hopelijk na verschijning van deze aflevering, organiseert het Gemeenschapscentrum Nekkersdal een "zomerontbijt" vanaf 9u30 waarbij tegen de middag aan een aperitief aangeboden wordt in dit Albert Street Park. Reservatie gewenst: 02/4278060.

Nvdr. 2: Elke 3de zondag van de maand onderhoudt Albert Street haar terrein, van 10 tot 13u. Zij nodigt u uit om haar elftal te verwoegen.

Nvdr. 3: Hiernaast op de achterflap twee spoorwegbruggen ter hoogte van de ingang van Albert Street. De "nieuwe brug" werd opgeblazen in 1940 en na de oorlog vervangen door de "schitterende" waarvan hierboven sprake.

Inhoud

Ten geleide	W. van der Elst, St. Feremans	1
100 jaar geleden	W. van der Elst	10
Zangvogels, aflevering 2	Steph Feremans	30
Albertstreet	J.P. van Haute gem	37